

**සුක්ෂිත පසිඳුම්මට සහාය දීම,
 අවි ගැටුමකින් පසුව සමාජනය සහ සම ජීවනය:
 අතීතය ගැන ක්‍රියා කිරීම සඳහා උපාය මාර්ග**

ගුණගා ටීසන් (GunnerTheissen)

www.berghof-handbook.net

1. හැඳින්වීම	540
2. සමහරුම්	540
එකතුවෙන් අතරට විනිශ්චය සහ, එකිනෙක හට පැවරීමේ සහ ප්‍රජා අධිකරණ	540
සෘණී: නීති සහ දේශපාලන සිරකරුවන් නිදහස් කිරීම	544
විනය මගින්	544
සහය කොමිෂන් සභා	545
ඉඩම් කොමිෂන් සභා සහ අධිකරණ	549
වැරදි	550
නීති මට්ටමේ මූලික සම්පාදන කාර්යයන්	550
3. සාධාරණත්වය සහ සම්පාදනය උදෙසා උපාය මාර්ග	551
ආවාරණය මට්ටම හා නිල මාර්ගෝපදේශ	551
ස්වදේශීය සන්දර්භ සහ මද්ධ ප්‍රවේශ	554
නීති අනුක්‍රමණය	554
මෙහිදී සාධක	556
සුන්වන පාරිශ්වයක හැඳින්වීම	557
4. විවෘත ප්‍රශ්න සහ අභේදනමය	558
විසඳිය හැකි ප්‍රශ්න	558
අභිමතයන්ගේ හැටු	559
5. අංශික ප්‍රශ්න	559

යුක්තිය පසිඳලීමට සහාය දීම, අවි ගැටුමකින් පසුව සමාජාන්තය සහ සම ජීවනය: අතීතය ගැන ක්‍රියා කිරීම සඳහා උපාය මාර්ග

ගුන්තා තීරණ (Gunner Theissen)

1. හැඳින්වීම

සිවිල් යුද්ධය සහ රාජ්‍ය මර්දනය, බොහෝ සමාජවල මනෝ භ්‍රාන්තියට හා විනාශයට හේතු වී ඇත. නොවිසඳුණු දාමරික ක්‍රියා සහ අසාධාරණත්වයට ලෙහෙසියෙන් නව ප්‍රවණත්ව වක්‍රයක් ගොඩනැගිය හැකිය. දඬුවම් නොලැබීම, නීති පද්ධතිය පිළිබඳ විශ්වාසය බිඳදැමීමට හැකි අතර, පෞද්ගලික ආරක්‍ෂකයන් නීතිය අතට ගත් විට දාමරික ක්‍රියා අවදානම ඉහළ යයි. පෙර සතුරන් අතර අවිශ්වාසය සහ වෛරය යළි ගොඩනැංවීම, තීරණ ගැනීම මෙන්ම ආර්ථික සංවර්ධනය ද වළක්වයි. ප්‍රවණත්වය අවසන් කිරීමට සහ සාම සම්මුතියක් ඇති කිරීම සඳහා ක්ෂමා ගනුදෙනුවක් අපේක්ෂා කෙරේ. යුද්ධය අවසන් වීම සහතික වීමට ගිවිසුම් සහ ජාතික සමගිය උදෙසා හඬ නැගීමක් අත්‍යවශ්‍ය වුව ද කිසිදු දිනක විසඳුම් නොලද අතීත අසාධාරණකම්, පසුවෙන් අලුත් වූ ප්‍රවණත්ව ගැටුමක උල්පත විය හැකිය. නිරතුරුව ම විඳවන්නන්ට ඔවුන් පෙළු පුද්ගලයන් හා සමාජාන්ත විය හැක්කේ ඔවුන් තමන් පෙළන හැඟීම් පිළිබඳ අවබෝධයක් ඇති නම් හා ඔවුන් ආදරය කරන පුද්ගලයන් නිල වශයෙන් භාර ගන්නේ නම් ය. තවද විඳවන්නන් සහ පීඩකයන් පොදු වශයෙන් සමාජය තුළ ඒකාබද්ධ කිරීමට නම් ඔවුන් පොදුවේ පිළිගත යුතුය.

540

මෙම පරිච්ඡේදයේ පළමු කොටස සාමකාමී සහජීවනය සහ නීතිය යළි ස්ථාපිත කිරීමට සහායවීම සඳහා පිහිටුවා ඇති ආයතන සහ විවිධ මෙවලම් විග්‍රහ කරයි. එය පහත ප්‍රශ්නවලට විසඳුම් ලබාදේ. අතීත දාමරික ක්‍රියා හා ගනුදෙනු කිරීමේදී අපරාධ විනිශ්චය සහ, සත්‍ය කොමිසම් සහ ක්ෂමා නීතිය ඉවහල් කරගත හැක්කේ කුමන කොන්දේසි යටතේ ද? දේපළ ප්‍රශ්න, සමථය හෝ ප්‍රජා අධිකරණයක් මගින් විසඳිය හැකිවේ ද? එවන් ආයතන සහ මෙවලම් සඳහා අනුගමනය කළ යුතු සාමාන්‍ය උපාය මාර්ග සහ මූලධර්ම කිහිපයක් මෙම පරිච්ඡේදයේ දැක් වේ. දිගුකාලීන ප්‍රවේශයක් උදෙසා තර්ක කරමින් අවසන් කොටසේ ද ඇතැම් ප්‍රශ්න සහගත උපකල්පන සහ ජාත්‍යන්තර අපරාධ නීතිය හා සත්‍ය කොමිසම් සඳහා පවතින උද්යෝගය සමග මෙතෙක් අතීතන ගෙන සිදු කළ සංවර්ධන හුවා දක්වමින් වැඩිදුර විවාදයක් උදෙසා කරුණු සාරාංශ කරයි.

2. මෙවලම්

2.1 ජාත්‍යන්තර අපරාධ විනිශ්චය සඳහා, ජාතික හඬ පැවරීම් සහ ප්‍රජා අධිකරණ

අපරාධ පිළිබඳ යුක්තිය පසිඳලීමේ පද්ධතිය, අතීත අසාධාරණකම් සම්බන්ධයෙන් ක්‍රමානුරූප කිරීමේ දී අපරාධ පිළිබඳ යුක්තිය පසිඳලීමේ පද්ධතිය, අතීත අසාධාරණකම්වල දී සහ ප්‍රවණත්ව

ගැටුම් වීමේ හැකියාව, සාමකාමී සමථයක් බවට ව්‍යාවර්තනයේ දී වැදගත් කාර්ය භාරයක් ඉටු කරන ලදී. අන්තර්ජාතික නීතිය මගින් සහාය දෙනු ලබන, දැඩි මිනිස් අයිතිවාසිකම් උල්ලංඝනය කිරීම, සමූහ සාතන, යුද අපරාධ සහ මනුෂ්‍යත්වයට එරෙහි අපරාධ විමර්ශනය කොට දඬුවම් ලබාදිය යුතු බවට ඉහළ යන ජාත්‍යන්තර පිළිගැනීමක් ඇත (නිර්වචන සඳහා 3 කොටුව බලන්න). කෙසේ වුවද, සමහර අවස්ථාවලදී සිවිල් යුද්ධය අවසන් වූ විගසම අපරාධ නඩු පැවරීම නොහැකි හෝ ක්‍රියාවලිය පවත්වා ගත නොහැකි නම් අලුත් වූ ප්‍රවණ්ඩත්වයක් ඇති විය හැකි අතර, නව අසාධාරණතා ඇතිවීමට තුඩු දිය හැකිය. සැමවිට ම සත්‍ය හෙළිකරගනු සඳහා අපරාධ නඩු පැවරීම අතීතයේ අසාධාරණකම් පිළිබඳව ජනතාව දැනුවත් කිරීම හා ගැටුම් ව්‍යාවර්තනය ළඟා කර ගැනීම ආදියේ බලපෑම සීමාවීමට ඉඩ ඇති බැව් පිළිගත යුතුය (Osiel 1997). අපරාධ නඩු පැවරීමට පක්ෂ හා විපක්ෂ ප්‍රධාන තර්ක I වැනි කොටුවේ සාරාංශ කොට ඇත.

ජාතික අපරාධ සම්බන්ධයෙන් යුක්තිය පසිඳවීමේ පද්ධතිය සැමවිට ම සමූල සාතනය, යුද අපරාධ සහ මනුෂ්‍යත්වයට එරෙහි අපරාධ විභාගයට ගැනීමට එක්කෝ ඇති නොහැකියාව නැත්නම් ඇති අකමැත්ත හේතුවෙන් එක්සත් ජාතීන්ගේ ආරක්ෂක මණ්ඩලය විසින් මෑතක දී පැරණි යුගෝස්ලෝවියාව සහ රුවන්ඩාව සඳහා ජාත්‍යන්තර අපරාධ විනිශ්චය සභාවක් ස්ථාපිත කරන ලදී. තව ද ඉතා සාහසික අපරාධ විභාග කිරීමට ස්ථීර ජාත්‍යන්තර අපරාධ අධිකරණයක් පිහිටුවීම මගින් පැහැදිලි වර්ධනයක් සිදු විය.

කොටුව 1

ගැටුම් ව්‍යාවර්තනය සඳහා උපාංග ලෙස අපරාධ නඩු විභාගවල අවදානම් තත්ත්වයන් ලුහුඬුකම් සහ වර්ධනය කළ හැකි බව

අපරාධ නඩු විභාගවල විභවයන් වර්ධනය කළ හැකි අවස්ථා පවත්නේ:

- දඬුවමින් බේරී සිටීමේ සංස්කෘතිය බිඳදැමීම, අනාගතයේ මානව අයිතිවාසිකම් කඩ කිරීම වළක්වා ලීම සහ මානව අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ දැනුම සහ මානුෂීය නීතිය පිළිබඳ දැනුම වර්ධනය කිරීම;
- අතීත දාමරික ක්‍රියා නිත්‍යනුකූල නොවන අතර (එය අදාළ පාර්ශවයන් විසින් නිරතුරුව ම සඳහන් කරන නිසා) අපරාධ ක්‍රියා බවට පැහැදිලි පණිවුඩයක් දීම;
- විඳවන්නන්ට එක්තරා ප්‍රමාණයක තෘප්තිමත් භාවයක් ලබාදීම සහ නීතිය ඔවුන්ගේ අතට ගැනීම වැළැක්වීම;
- පුද්ගල වගකීම් සහ වරදකාරීත්වය: මුළු ජනගහනය ම අමානුෂික සාහසිකයක් සේ නොසලකා, විශේෂිත දාමරික ක්‍රියාවලට වගකිව යුත්තන් හඳුනාගෙන තමාගේ දාමරික ක්‍රියාවන් සඳහා තමා ම වගකිව යුතු බවට පත් කළ යුතුය. සැක කටයුතු ප්‍රවණ්ඩත්ව මෙසේ ඔප්පු විය හැකි හෝ නිෂ්ප්‍රභ විය හැකි අතර, නිවැරදි සැකකරුවන් යළි ඒකාබද්ධ වීම වේගවත් වේ.

කෙසේ වෙතත් අපරාධ නඩු පැවරීමේ ලා සීමාවන් සහ අවදානම් තත්ත්වයන් පවතී. උදාහරණ වශයෙන්:

- අපරාධ පිළිබඳ යුක්ති පසිඳලීමේ පද්ධතිය අවුලකට පත්ව ඇති අතර, උග්‍ර සම්පත් හිඟයක් පැවතිය හැකිය;
- වූදිනයා මැනවින් නියෝජනය නොවන අතර, කාර්ය පරිපාටි ප්‍රමිතීන් නිසි ලෙස පවත්වාගෙන නොයයි.
- අපරාධ නඩු විභාග, පෙර සටන්කරුවන්, සැකකරුවන් සහ ඔවුන්ගේ සහායකයන් දරුණු ප්‍රතික්‍රියා සඳහා පෙළඹවිය හැකි අතර මෙසේ ඔවුන් 'ගැලවුම්කාරයන්' ලෙස ඉහළින් සැලකීමටත්, ඔවුන් 'ජයග්‍රාහීන්ගේ යුක්තියට' යටත්වුවත් ලෙසත් සැලකෙනු ඇත.
- අපරාධ නඩු පැවරීම් නිරතුරුව ම මිල අධික වන අතර කාලය නාස්ති කිරීමක් වේ. තව ද ඉතා ඉක්මනින් යුක්තිය ඉටු කළ යුතු බවට කරන ලද ඉල්ලීම් තෘප්තිමත් කිරීමට අසමත් වේ.
- සැකකරුවන් ඉතා ප්‍රවේශමෙන් නඩු විභාග සඳහා තෝරාගත යුතු වේ. බොහෝ අපරාධ වරදකරුවෝ හඳුනා නොගැනීම, රටින් පැන යාම, මියයාම හෝ සාක්ෂි ප්‍රමාණවත් නොවීම මත දඬුවම් කළ නොහැකිවීම ආදිය හේතුවෙන් සැඟවී සිටිති.
- විඳවන්නන් අපරාධ යුක්ති පසිඳලීමේ පද්ධතිය විශ්වාස නොකිරීම හෝ චෝදනා කිරීමට ඇති බිය අපරාධ නඩු පැවරීම වැළැක්වීමට හේතු වේ.
- නඩු පැවරීමේ කටයුතුවලදී සාමාන්‍යයෙන් විඳවන්නන්ට වඩා වරදකරුවන්ට ජනතා අවධානය ලැබේ.
- ක්‍රියාවලියේ වරදක් හෝ වැදගත් සාක්ෂිකරුවන් ඉදිරිපත්වීමට අසමත්වීම වැනි හේතූන් නිසා සාක්ෂි ප්‍රමාණවත් නොවීම ප්‍රකට සැකකරුවෙකු වරදකරුවකු කිරීමට අපොහොසත් වුවහොත්, එමගින් ඇතැම් පුද්ගලයන් නීතියට ඉහළින් සිටින බවට වැරදි සංඥාවක් යා හැකිය.

ජාත්‍යන්තර අපරාධ විනිශ්චය සහා සාමාන්‍යයෙන් උසස් ක්‍රියාපරිපාටික ප්‍රමිතීන් ස්ථාපිත කිරීමට සමත්වී ඇති අතර, ඉන් යම් ප්‍රමාණයක මධ්‍යස්ථභාවයක් සහතික කර ඇත. ජාතික විනිශ්චය සභාවන්ට මිනුම් දණ්ඩක් ලෙස ක්‍රියා කිරීමෙන් අතීත දෘමරික ක්‍රියාවලට එරෙහිව නඩු පැවරීම සඳහා එය දිරිමත් කරයි. කෙසේ වෙතත්, ජාත්‍යන්තර අපරාධ විනිශ්චය සභාවල සාමාන්‍යයෙන් නඩු ගාස්තු අධික වීම, විභාගයට ගෙන ආ හැක්කේ සැකකරුවන්ගෙන් කුඩා ප්‍රතිශතයක් වීම සහ නිරතුරුවම පෙර ගැටුම්වලින් පීඩාවිඳි කොටස්වලින් භෞතික හා සංස්කෘතික වශයෙන් ඇත් වී පැවතීම යන හේතු මත දේශීය ගැටුම් ව්‍යාවර්තනය කෙරේ ඔවුන්ගේ ඍජු බලපෑම අඩු වී ඇත. අනාගත ස්ථිර ජාත්‍යන්තර

අපරාධ අධිකරණය ගොඩනගා ඇත්තේ ද ජාතික අපරාධ පද්ධතිය අසමත්වන නඩු සඳහා හදිසි අවස්ථා මෙවලමක් වශයෙනි. ගැටුම් මුක්ත සමාජයන්හි හටගත් දෘමරික ක්‍රියා සුළු ප්‍රතිශතයක් විභාග කිරීමට පමණක් අධිකරණයට හැකිවනු ඇත.

යුද්ධයෙන් විනාශ වූ සමාජයක විරස්ථායී ගැටුම් විධිමත් බවට සහ ව්‍යාවර්තනයට පත් කරනු පිණිස හොඳින් ක්‍රියාත්මක වන ස්වදේශීය යුක්ති පසිඳවීමේ පද්ධතියක් යළි ගොඩනැංවීම අවශ්‍ය වේ. රුවන්ඩාව සඳහා ජාත්‍යන්තර අපරාධ විනිශ්චය සභාව සැලකිල්ලට ගන්න. එයට, රුවන්ඩාවේ ජාතික අපරාධ යුක්ති පසිඳවීමේ පද්ධතියට ලැබුණු මුළු මූල්‍ය සහාය මෙන් දෙගුණයක් මූල්‍යාධාර ලැබිණි. කෙසේ වෙතත් එය ස්ථාපිත කිරීමේ සිට මුල් වසර පහ තුළ දී ජාතික පද්ධතිය සමූහ ඝාතනයේ 120,000 ක් පමණ වූ මූර්තනවත් ඵලදායී නඩු පැවරීමේ භාරදුර කාර්යය සහ සන්සන්දනය කිරීමේදී එය අසා තිබුණේ ආසන්න වශයෙන් නඩු තිහක් පමණි. ජාත්‍යන්තර අපරාධ අධිකරණ සමග ඊට සමගාමීව ස්වදේශීය ආයතන නොපිහිටුවනොත් එහි බලපෑම අඩුවන බව මින් විදහා දැක් වේ.

තවද යුක්තිය ලබාදීම යන ගැටුම් විසඳීම පිණිස ප්‍රාථමික යුක්තිය පසිඳවීමේ බහුවිධ ක්‍රමයක් පවතින සාම්ප්‍රදායික ආයතන බොහෝ සංවර්ධනය වෙමින් පවතින රටවල ලක්ෂණයකි (වෙයිල්මාන් 1999). සුළු අපරාධ හසුරුවීමට සහ දේපළ සහ ඉඩම් ප්‍රශ්න බේරුම් කිරීමට ඉඩදීමෙන් මෙම පොදු අධිකරණ යළි ක්‍රියාත්මක කිරීම, අතීත අසාධාරණකම් හා ගනුදෙනු කිරීමේ එක් උපාය මාර්ගයකි. ස්වදේශීය අධිකරණ සංස්කෘතික වශයෙන් පිළිගත් සිරිත් සහ වත්පිළිවෙත් පිළිබිඹු කරන හෙයින් එකී අධිකරණ වඩා පහසුවෙන් ශක්තිමත් සමාජ සහභාගීත්වයක් සහතික කරයි. ඒවා වැරදි කරන පුද්ගලයින් පොදු දිවියට ඒකාබද්ධ කිරීමේ ලා වඩාත් දක්ෂතාවක් පෙන්වයි (පැන්කර්ට්ස් 1999). වැරදිකරුවන් පිරි ඉතිරි ගිය බන්ධනාගාරවලට යවනු වෙනුවට, නිංසනයට භාජනය වූවන්ට වන්දි ගෙවීමට හෝ වෙනත් සුදුසු ආකාරයකට සමාජයට සේවය කරන ලෙස ස්වදේශීය අධිකරණයකට ඔවුන්ට නියෝග කළ හැකිය. රුවන්ඩාවේ ගකාකස් යනුවෙන් හඳුන්වන, 1994 ජන සංහාරයේ සුළු අපරාධ සම්බන්ධ ක්‍රියාකිරීමට සැලසුම් කොට පිහිටුවන ලද ගෝත්‍රික අධිකරණ ඊට එක් උදාහරණයක් වේ.

කෙසේ නමුත් ගිහි ස්වදේශිකයින් සමග කරනු ලබන මෙවැනි විමර්ශන ප්‍රවේශයන්හි ඇතැම් අවදානම් සහගත තත්ත්වයන් ද පවතී.

- අවි ගැටුමකින් පසුව ස්වදේශීය යුක්තිය පසිඳවීමේ පද්ධති 'සාම්ප්‍රදායික' නොවේ. ඒ වෙනුවට ඒවායින් මෑතක දී ස්ථාපනය වූ යුද නායකයින් සහ පරික්ෂාකාරී කණ්ඩායම් ආධිපත්‍යය දරන බල ව්‍යුහයන් මනාව පිළිබිඹු වේ.
- පරිපාටි සහ දඬුවම්, මිනිස් අයිතිවාසිකම් හා එකිනෙක පරස්පර විරෝධී විය හැකි අතර කාන්තා සහ තරුණ සහභාගීත්වය වෙනුවට සාම්ප්‍රදායික කුලදෙටු නායක ව්‍යුහයන් ශක්තිමත් විය හැකිය.
- ස්වදේශික විකල්ප යුක්තිය පසිඳවීමේ පද්ධතිවලට සහාය දීමෙන් පරම්පරාගත නීති පද්ධතිය සහ නිල නීති අංශය යන දෙක අතර සම්බන්ධතාවක් යන සහයෝගීතාවක් ඇති කරනු වෙනුවට බෙදියාමක් සිදු වේ.

- රාජ්‍ය ව්‍යුහයන් දේශීය අධිකරණ අධීක්ෂණය කිරීමේලා අසමත් බවක් දක්වනු ඇති අතර නිසි ක්‍රියාවලිය සහතික කිරීමේලා අසමත්වනු ඇත.

2.2 ක්ෂමා හිනි සහ දේශපාලන සිරකරුවන් නිදහස් කිරීම

ජාත්‍යන්තර නීතියේ මූලික රීති උල්ලංඝනය වන ලෙස රඳවා ගෙන සිටින දේශපාලන සිරකරුවන් වහා නිදහස් කළ යුතුය. ඔවුන් නිදහස් කිරීම, ආයුධ සන්නද්ධ බලකා වලට වඩා සිවිල් ක්‍රියාකාරීන් මගින් සමාජයේ ගැටුම් පාලනය කිරීමේ ශක්‍යතාවය ඉහළ නංවයි. දේශපාලන සිරකරුවන් ලෙස සැලකිය යුත්තේ කවුරුන් ද යන්න සම්බන්ධයෙන් සාමාන්‍යයෙන් එකඟත්වයක් නැත. කෙසේ නමුත් මිනිස් අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ යුරෝපීය අධිකරණයේ හිටපු සභාපති කාල් ඒජ් නොගාර්ඩ් විසින් නැමිබියාවේ දේශපාලන සිරකරුවන් නිදහස් කිරීමේ ප්‍රතිපත්ති සඳහා නියමයන් කිහිපයක් ස්ථාපිත කරන ලදී. සාමාන්‍ය වශයෙන් ජාත්‍යන්තර මානුෂික නීතීන් ප්‍රකාශ කරන්නේ, අභ්‍යන්තර අවි ගැටුමකින් අනතුරුව දේශපාලන සිරකරුවන් නිදහස් කළ යුතු බවයි. කෙසේ වෙතත් සමූල ඝාතන, යුද අපරාධ, මනුෂ්‍යත්වයට එරෙහි අපරාධ හෝ අතුරුදහන් කිරීම් හෝ වධ හිංසා පැමිණවීම වැනි මානව හිමිකම් උග්‍ර ලෙස කඩ කළ පුද්ගලයන්ට නොව අවි ගැටුම්වලට සම්බන්ධ පුද්ගලයන්ට පමණක් ක්ෂමාව සීමා කළ යුතුය. පොදු ක්ෂමාව, මානව හිමිකම් උග්‍ර ලෙස කඩ කළ පුද්ගලයන්ට විමර්ශනයකින් තොරව දඬුවම් නොදී නිදහස් කිරීම (ආර්ජන්ටිනාවේ නීතියට නැවතීමේ තිත වැනි (full stop law) වැනි) ජාත්‍යන්තර නීතියට පරස්පර විරෝධී වීමක් සිදුවේ.

544

කෙසේ වුවත් වඩා උග්‍ර අපරාධ නීතිය හමුවට පැමිණවිය හැකි වන පරිදි සුළු වැරදි සඳහා පොදු ක්ෂමාව ලබාදීම අවශ්‍ය වේ. උග්‍ර මානව හිමිකම් කඩකිරීමක් කළ පුද්ගලයෙකුට සමාව දීම විකල්පයක් විය හැකිවන්නේ, ක්ෂමා මණ්ඩලයක් හෝ (ගෝත්‍රික) අධිකරණයක් ඉදිරියට පැමිණ ඔහුගේ අපරාධ පිළිබඳ සම්පූර්ණ හෙළිදරව්වක් කිරීමෙන් පසුව පමණි. දකුණු අප්‍රිකාවේ සත්‍ය සහ සන්ධාන කොමිසමේ සමා පිළිවෙත උදාහරණයට ගනිමින් විද්‍රවන්නන් ක්ෂමා ක්‍රියාමාර්ගයට සහභාගිවීමට ඉඩ සැලසිය යුතුය (2 කොටුව බලන්න). වරදකාරයකුට, විද්‍රවන්නන් සහ ඔවුන් පවුලට වන්දි ගෙවීමට ඇති සියලු බැඳීම් ඉබේම අහෝසි නොවන ආකාරයට අපරාධ වගකීම් සම්බන්ධයෙන් ක්ෂමාව සීමා විය යුතුය. තම අපරාධ පිළිබඳ වගකීම පාපෝච්චාරණය කරන වරදකරුවන් සඳහා දඬුවම් ලිහිල් කරමින් හෝ අත්හිටුවමින් ව්‍යවස්ථා සම්මත කිරීම රාජ්‍ය අතීත දාමරික ක්‍රියාවල විමර්ශන වේගවත් කරනු ඇත.

2.3. විනය ක්‍රියාමාර්ග

අපරාධ පිළිබඳ යුක්තිය පසිඳලීමේ පද්ධතිය පිළිබඳ ජනතා විශ්වාසය මත යළි ස්ථාපිත කිරීමට නම් උග්‍ර මානව අයිතිවාසිකම් කඩකිරීම් හා යුද අපරාධ සඳහා වගකිව යුතු පුද්ගලයින් පොලිස් හා හමුදා සේවයෙන් ඉවත් කළ යුතුය. තවද, ප්‍රචණ්ඩත්වය ඇති කිරීමට උපකාරී වීම සඳහා වගකිව යුතු නිල නොලත් ජාලවල ක්‍රියාකාරකම් නිරීක්ෂණය කළ යුතු අතර, ඒවා මැඩ පැවැත්විය යුතුය. උදාහරණ ලෙස බොහෝ නැගෙනහිර යුරෝපීය රටවල කොමියුනිස්ට් පාලන සමයේ රජයේ කාර්යාලවල ඉහළ නිලතල දරන බොහෝ නිලධාරීහු ‘පවිත්‍රකරණය නීති’ යැයි පවසන නීතියේ පදනම මත

නිරායාසයෙන් පහ කරන ලදහ. කෙසේ නමුත් සෑම පුද්ගලයෙකුගේ ම නඩුව නොඅසා රජයේ කාර්යාලවලින් සාමූහිකව ඉවත් කිරීම, නිසි ක්‍රියාවලියේ මූලධර්ම සහ සේවා ස්ථානය තෝරාගැනීමේ නිදහස උල්ලංඝනය කරයි. තව ද පවිත්‍රකරණය ප්‍රතිපත්ති රාජ්‍ය පරිපාලනය සම්පූර්ණයෙන් කඩා වැටීමට හේතු විය හැකිය. නැහොත් රාජ්‍ය නිලධාරීන් සහ ආරක්ෂක හමුදා සාමාජිකයින්ගේ ප්‍රචණ්ඩකාරී විරෝධතා මතු වීමට හේතු විය හැකිය. මෙම වාතාවරණයේ දී මාරු කිරීම, කලින් විශ්‍රාම ගැන්වීම හෝ හමුදා නිලවලට අලුත් නිලධාරීන් බඳවා ගැනීම ආදී මෘදු ප්‍රවේශ, අවිභවය කටයුතු නිලධාරීන් ඉවත් කර තැබීමට වඩා සුදුසු වේ. පසුගිය පාලන සමයේ නිලධාරීන් ඉලක්ක කරගෙන නව ව්‍යවස්ථා සම්මත කරනු වෙනුවට සාමාන්‍ය විනය නීති බලාත්මක කිරීමේ ලා වැඩි අවධානයක් යොමු කළ යුතුය.

2.4 සත්‍ය කොමිසම

ලතින් ඇමෙරිකානු සහ අප්‍රිකානු රටවල සත්‍ය කොමිසම මගින් අතීත මානව හිමිකම් අපහරණය කිරීම් විස්තර කර ඇත. ඔවුන්ගේ ආධිපත්‍යය, නීතිමය බලය සහ ක්‍රියාකාරකම් රටින් රටට වෙනස් වේ. සත්‍ය කොමිසම පදනම් වනුයේ සාම ගිවිසුමක්, ආණ්ඩු නියෝග හෝ පාර්ලිමේන්තු නීති මතය. සාමාන්‍ය වශයෙන් කාලාන්තරයක් තුළ සිදු වූ මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම්, එම දාමරක ක්‍රියාවලට සම්බන්ධ ලිපි ලේඛන එකතු කිරීමෙන් හා විඳවන්නන්ට මෙන්ම වරදකරුවන්ට ද සවන් දීමෙන් වාර්තාගත කිරීමට ඔවුන්ට උපදෙස් ලැබේ. ඔවුන් අතීතයේ දී සිදුවූයේ කුමක්ද සහ අනාගතයේ වධහිංසා ඒවා වැළැක්විය හැක්කේ කෙසේද යන්න පිළිබඳව සවිස්තර වාර්තාවක් මහජනයාට සැපයිය යුතුය. ඊට අමතරව, දේවස්ථාන සහ ස්වදේශීය මානව හිමිකම් සංවිධාන අතීත මානව හිමිකම් අපවාර ක්‍රියා වාර්තා කිරීමට ද උත්සාහ කරන ලදී (උදාහරණ වශයෙන් බ්‍රසීලයේ ග්වාතමාලාව සහ සිම්බාබ්වේ) (ඩසින් 1996; REMHI 1998, කාටර් 1993).

රාජ්‍ය අනුග්‍රහය සහිත සත්‍ය කොමිසමක් ලබන වාසිදායක තත්ත්වය නම් ඔවුන්ට පෙර මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම් නිල වශයෙන් ඒත්තු ගන්වන අතර වාර්තා කිරීමට හැකිවීමයි. තවදුරටත්, ඔවුන්ට සෝදිසි කිරීමේ මෙන්ම කොටුකර ගැනීමේ බලතල සහ සැකකරුවන් කැඳවීමේ හැකියාව ද ඇත. අනෙක් අතට, ඔවුන්ගේ නීතිමය ආධිපත්‍යය ඉතා දුර්වල නම්, ඔවුන්ට ස්වාධීනව වැඩ කිරීමට අවශ්‍ය සම්පත් හිඟ නම්, සත්‍ය කොමිසම ද හුදෙක් රජයේ මහජන සම්බන්ධතා ක්‍රියාත්මක කිරීමේ තත්ත්වයට පත්වීමේ අවදානමක් පවතී.

විශේෂයෙන් විධායක මට්ටමේ කැමැත්ත සහ හැකියාව ප්‍රමාණවත් නොවන වාතාවරණයන්හි දී රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන විසින් පෙර හිංසන ක්‍රියා වාර්තා කිරීම සඳහා කරනු ලබන ව්‍යාපෘතිවලට සහයෝගය දැක්විය යුතුය. විඳවන්නන් හට ඉතා කිට්ටු සබඳතා මගින් වාසිදායක තත්ත්වයක් උදාකළ හැකි නම්, මෙම ව්‍යාපෘතිවලට සිවිල් සමාජය ශක්තිමත් කළ හැකි අතර, ඉන් රජයට තමන්ගේ ම විමර්ශන කටයුතු ආරම්භ කිරීමට බලපෑම් කළ හැකිය. කෙසේ නමුත්, වඩාත් අවකාශ ඇත්තේ ඔවුන්ගේ සොයාගැනීම් නොසලකා ඉවත දැමීම හෝ රජය ඒවා යටපත් කිරීමට පෙළඹීම මෙන් ම මානව හිමිකම් ක්‍රියාකාරීන් සාතනය කිරීමය. රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන අවශ්‍යයෙන් ම, රජයේ නිල පරීක්ෂණවලට වඩා අපක්ෂපාතී නොවේ. රජයෙන් සහාය ලබන නිල සත්‍ය කොමිසමක් හමුවේ ඇති ප්‍රශ්නයක දී එක් පාර්ශවයකට මිතුරෙකු වන්නාක් මෙන් රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන ද තේරුම්ගත හැකිය. ග්වේතමාලාවේ

අත්දැකීම් අපට විදහා පෙන්වනුයේ අතීත දාමරික ක්‍රියා වාර්තාගත කිරීමට රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන මෙන්ම නිලලත් අය යන දෙපිරිස ම උත්සාහ කිරීමේ දී එය වාසිදායක වන අතර එකිනෙකාගේ වැයමට අනොග්‍ය වශයෙන් සහාය විය හැකිය.

පශ්චාත් - ගැටුම් පුනරුත්ථාපනයේ මෙවලමක් ලෙස සත්‍ය කොමිසම් පහත දැක්වෙන අවස්ථාවලදී විශේෂයෙන් සුදුසු වේ:

- අපරාධ නඩු පැවරීම මගින් අරගලය නිමවීම මෙන්ම සාම ගිවිසුම් පැවතීම වළක්වන හෝ නව ප්‍රවණ්ඩත්වයකට පෙළඹීමට හේතුවන අවස්ථාවල;
- අපරාධ සහ සිවිල් ක්‍රියාමාර්ගයකින් බොහෝ විදුවන්නන්ට සාර්ථකව තම වරදකරුවන්ට දඬුවම් ලබාදීමට නොහැකි වන හෝ වන්දි ලබාගැනීමට නොහැකි වන අවස්ථාවල දී;
- අපරාධ යුක්ති පසිඳලීමේ පද්ධතිය සාධාරණ ක්‍රියාමාර්ගයක් සම්බන්ධයෙන් වගකීමට අසමත් ව, අධික බර පැටවෙන හෝ විදුවන්නන්ගෙන් බහුතරය ගැන අවිශ්වාස කරන අවස්ථාවලදී;
- අධිකරණය, අතීත මානව හිමිකම් කඩ කිරීම සම්බන්ධ විමර්ශනය කිරීමට හෝ නඩු පැවරීමට කැමැත්තක් නොදැක්වීම හෝ ඊට අවශ්‍ය නිදහස ප්‍රමාණවත් නොවීම;
- අධිකරණමය විමර්ශණ ඉතා සෙමින් සිදුවීම හා අධික වියදමින් යුතු වීම;
- වරදකරුවීමට සහතික කිරීමට තරම් සාධාරණ ඉඩක් නොමැති වන සේ සාක්ෂි විනාශ වී තිබීම සහ ප්‍රමාණවත් නොවීම.

සත්‍ය කොමිසම්වලට පහත හේතූන් නිසා වාසිදායක තත්වයක් පවතී:

- අතීත මානව හිමිකම් කඩකිරීම් සම්බන්ධයෙන් කතා කිරීම, මර්දනයේ අවදානම නිසා ප්‍රසිද්ධියේ අදහස් ප්‍රකාශ කිරීම අඩුවීම ඉවතලා අතීත දාමරික ක්‍රියා පිළිබඳව කතා කිරීම සඳහා මිනිසුන් දිරිමත් කිරීම;
- විදුවන්නන් සහ වරදකරුවන් අතර නිල නොවන මට්ටමින් සන්නිවේදනය සඳහා ඉඩප්‍රස්ථා ලබාදීම;
- විදුවන්නෙකුගේ දෘෂ්ටිකෝණයෙන් අතීත දාමරික ක්‍රියා හෙළිදරව් කිරීම, ජනතාව වරදකරුවන්ට එරෙහි කිරීම සහ ඉන් සමාජයේ ඔවුන්ට ඇති බලය සහ විශ්වාසය හීනකිරීම;
- අතීත මානව හිමිකම් අපවාර පිළිබඳ සවිස්තරාත්මකව මනා සේ ලිඛිත විස්තර වාර්තාවක් ඉදිරිපත් කිරීම සහ අනාගතයේ සාම පැවැත්ම කෙතරම් සාමකාමී ද යන්න පිළිබඳ ව ප්‍රසිද්ධ විවාද දෛර්ශමත් කිරීම;
- පුනරුත්ථාපනය සඳහා විදුවන්නන් සහ ඔවුන්ගේ අවශ්‍යතා හඳුනාගැනීම සහ වන්දි ගෙවීම;
- අතීත මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම්වල විදුවන්නන් සහ දිවි බේරාගත්තවුන් කෙරෙහි අනුකම්පාව වර්ධනය කිරීම;

අගෞරවනීය හරස් ප්‍රශ්නවලට භාජනය නොකර ජනතා අවධානය විදුවන්නන්ගේ අවශ්‍යතා හා අත්දැකීම් මත ඒකරාශී විය යුතුය. විදුවන්නන් තවදුරටත් නීත්‍යානුකූල ඉලක්ක සහ වරදකාරී

ප්‍රවණ්ඩකාරීන් ලෙස නොසලකා මනුෂ්‍යයන් ලෙස සහ හිතුවක්කාරී බවේ සහ අමානුෂිකව ද හිංසනයේ අහිංසක විඳවන්නන් බව හඳුනාගත යුතුය.

තවද සත්‍ය කොමිසම්;

- අපරාධ නීතියේ වර්ගීකරණවලට හසු කිරීමට නොහැකි, උදාහරණ වශයෙන් දාමරික ක්‍රියාවලට එරෙහිව හඬක් නොනැගූ, වෘත්තීය නිහඬ සහයෝගය වැනි අතීත අසාධාරණකම්වලට හේතු ප්‍රස්ථා පරීක්ෂාවට ලක් කරයි;
- සීමා ව්‍යවස්ථාවන් (Statutes of limitation) හෝ දේශීය නීතිය යටතේ අපරාධ නොවූ හෝ භූමි සීමාවෙන් පිටත සිදු කරන ලද ප්‍රවණ්ඩ ක්‍රියා වැනි දේශීය අධිකරණයට විනිශ්චය කිරීම සඳහා අධිකරණමය බලය නොමැති මානව හිමිකම් අපවාර විමර්ෂණය.
- වරදකරුවන් කවුදැයි නොදන්නා දාමරික ක්‍රියා වාර්තා කිරීම.
- අධිකරණයට නඩු කටයුතු දිගටම කරගෙන යාමට සියලු විස්තර සහිත සාක්ෂි සපයාදීම

අතීත අත්දැකීම් පෙන්වා දෙන්නේ නිල සහ රාජ්‍ය නොවන සත්‍ය කොමිසම්වල උපදේශ බොහෝ විට නොසලකා හැර ඇති අතර, ඔවුන්ගේ සේවය විඳවන්නන්ගේ බලාපොරොත්තු ඉටු කිරීමට අසමත් වී ඇති බවයි. බොහෝ රටවල එවන් වැරදිවල කුප්‍රකට වැරදිකරුවෝ රජයේ කාර්යාලවල එලෙස ම සිටි අතර කිසිදු දඬුවමක් හෝ නො ලැබූහ.

උදාහරණ වශයෙන් එල් සැල්වදෝරයේ එක්සත් ජාතීන්ගේ සංවිධානයේ අනුග්‍රහය ලද සත්‍ය කොමිසම් වාර්තා ප්‍රකාශය පෙර වරදකරුවන්ට පොදු ක්ෂමා නිදහස ලබාදීමට හේතුවක් ලෙස භාවිතා කළේය. විලි හි සාතනය වූවන් අතුරුදහන් වූවන්ගේ ශෝකීන් සඳහා විස්තීර්ණ වන්දි ක්‍රමයක් ආරම්භ කළ අතර, හිංසනයට පත් වූ විඳවන්නන්ට සෞඛ්‍ය පහසුකම් සපයා දුනි. එහෙත් අනෙකුත් රාජ්‍ය අපවාරයට ලක් වූ විඳවන්නන්ට කිසිදු ප්‍රමාණවත් වන්දියක් ලබා නොදුනි.

කොටුව 2: දකුණු අප්‍රිකානු සත්‍ය සහ සමගි සන්ධාන කොමිසම

අද පවතින ඉතාම පරිණත සත්‍ය කොමිසම දකුණු අප්‍රිකානු සත්‍ය සහ සන්ධාන කොමිසමයි. එයට පැවරී ඇති කාර්යය නම් එම රටේ 1960 සිට 1994 දක්වා සිදු වූ බරපතල මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම් විමර්ශනය කිරීමයි. සාතන, හිංසන පැහැර ගැනීම් සහ දරුණු හෙළාදකීම් විමර්ශනය සඳහා ඊට බලය දී ඇත. එහෙත් වර්ගභේදවාදයේ නීතිගත අසාධාරණකම්, උදාහරණ වශයෙන් දිගින් දිගට ම සිදු කෙරෙන බලහත්කාරයෙන් රඳවා ගැනීම, වර්ගවාදය මත සිදු කරන හිංසනය, මෙන්ම බලහත්කාරයෙන් ඉවත් කිරීම, මීට ඇතුළත් වී නැත. අනෙකුත් සත්‍ය කොමිසම්වල මෙන් නොව මෙහි නඩු අසන ලද්දේ ප්‍රසිද්ධියේ ය. ජාතික රුපවාහිනිය ඇතුළු මාධ්‍ය මේවා දීර්ඝ වශයෙන් ආවරණය කළේය. අදටත් විඳවන්නන් 23,000 කගේ ප්‍රකාශ එකතුවකට ඉතා විශිෂ්ට ක්ෂමා ක්‍රියාවලියක් බද්ධ කළ හැකි වූ එකම සත්‍ය කොමිසම

එය වේ. වරදකරුවන්ට ක්ෂමාව දානය කළ හැකි වූයේ ඔවුන් කොමිසමට වර්ෂ 1997 දෙසැම්බර් 16 ට පෙර සිය ඉල්ලීම ඉදිරිපත් කළේ නම් පමණි; එමෙන්ම ඔවුන්ගේ ක්‍රියාවන් ගැන සම්පූර්ණ හෙළිදරව්වක් ලබා දේ නම් පමණක් යන පදනම මත ය. ක්ෂමාව සඳහා ඉල්ලුම් කිරීමට නොහැකි වූ, එසේ කිරීම ප්‍රතික්ෂේප කළ වරදකරුවන්ට එරෙහිව අධිකරණයේ නඩු පවරනු ලැබීය. දේශපාලනික පෙළඹවීම් මත සිදු කරන ලද බරපතල මානව කඩකිරීම්වලට සම්බන්ධ ඉල්ලීම් 2500 ක් පමණ තීරණය කිරීම ක්ෂමා කොමිසමට අසීරු කාර්යයක් විය. එහි දී පසුගිය මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම් විමර්ශනය සඳහා ක්ෂමා ප්‍රතිපාදන, රාජ්‍ය අවශ්‍යතා වෙන් කිරීමක් කළ ද, මනුෂ්‍යත්වයට එරෙහි අපරාධ ගණයට වැටෙන, පුළුල් ලෙස ව්‍යාප්ත වූණු හිංසනය සහ ඝාතනය වැනි දඬුවම් නොලැබූ ක්‍රියා සම්බන්ධයෙන් වගකීමෙන් නිදහස් වීමට ඉඩදීම හේතුවෙන් ඇත්ත වශයෙන්ම එය අන්තර්ජාතික නීතිය හා සැසඳේ දැයි සැක සහිතය. අන්තිටුවු හෝ අඩු කළ දඬුවම් වැනි ක්ෂමාවන් ලබාදීමෙන් අන්තර්ජාතික නීතිය හා සංසන්දනාත්මක භාවය තවදුරටත් ඉහළ දැමීමට ඉඩ තිබුණි. කළු දකුණු අප්‍රිකාවන් සත්‍ය කොමිසමේ සේවය දැන් විදහා පිළිගත්ත ද සෑමවිට ම සත්‍යයේ පොරොන්දුව ඉටු වූයේ නැත. ඒ වෙනුවට කාල පීඩනය සහ පළමුව ක්ෂමා ඉල්ලීම විමර්ශනය කිරීමේ අවශ්‍යතාව, විඳවන්නන්ගේ ප්‍රකාශ සම්පූර්ණ විස්තරාත්මක විමර්ශනයකින් තොරව තහවුරු කිරීම හැර කොමිසමට කළ හැකි අන් දෙයක් නොමැති බවට වාතාවරණයක් නිර්මාණය වෙයි. කොමිසම විසින් සවිස්තර වන්දියක් පාර්ලිමේන්තුවට නිර්දේශ කළ ද විඳවන්නන්ට ස්ථිර මට්ටමක මූල්‍යාධාරයක් සපයාදීමට තරම් බලයක් එයට නැත. විඳවන්නන් සහ දිවි බේරාගන්නවුන් ඔවුන්ගේ වද වේදනා පිළිබඳ ව මහජනතාවට දැන්වීමට සීමා වී සිටියදී, ඇතැම් වරදකරුවන් ක්ෂමාවෙන් ප්‍රයෝජන ලැබීමට පටන් ගැනීම විහිළුවකි.

සත්‍ය කොමිසම්, පෙර විරුද්ධ පාර්ශවයන්, මානව හිමිකම් කණ්ඩායම් සහ විඳවන්නන්ගේ සංවිධාන ඇතුළුව සියලු අදාළ ක්‍රියාකාරීන්ගේ සහභාගිත්වයෙන් කෙටුම්පත් කරන ලද පාර්ලිමේන්තු නීතියක් මත පදනම්වීම වඩා සුදුසු ය. කොමසාරිස්වරුන් සහ කාර්ය මණ්ඩලය ඒකාබද්ධතාවයට සාක්ෂි විය යුතුය; සියලු දේශපාලන සංවිධානවල ආගමික සහ ජන කොටස්වල නියෝජිතයින් ඇතුළත් විය යුතුය. ඔවුන් නීතිය, මනෝ විද්‍යාව හෝ වෙනත් අදාළ ක්ෂේත්‍රවල සුදුසුකම් ලැබුවත් විය යුතු අතර, විඳවන්නන් සහ වරදකරුවන් යන දෙපාර්ශවය ම සමග සිය භාෂා මගින් සන්නිවේදනය කළ හැකි අය විය යුතුය. එහි බලතලවලට යුද අපරාධ, බරපතල මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම් සහ මනුෂ්‍යත්වයට එරෙහි අපරාධ සහ පෙර නීතිය යටතේ නීතිගත ව තිබූ මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම් ද ඇතුළත් විය යුතුය. ඉන් පසුගිය ගැටුම් සමයේ සිදු කළ සියලු වැදගත් ක්‍රියා අනාවරණය විය යුතු අතර, කොමිසමට, ගැටුම්වලට සම්බන්ධ සියලු පාර්ශවවල අපවාරයන් විමර්ශනය කිරීමට හැකියාව තිබිය යුතුය. විශේෂිත කාල පරාසයක් සහ ප්‍රමාණවත් මූල්‍ය සම්පත්, පළමුව එය ස්ථාපිත කිරීමටත් (කාර්ය මණ්ඩලය, කාර්යාල ආදිය) සහ ඉන්පසුව එහි වැඩ කටයුතු කරගෙන යාමටත් ඉඩ ලබාදිය යුතුය.

පසුගිය දාමරික ක්‍රියා යළි යළිත් සිදු නොවන බවට සහතික වීමට සත්‍ය කොමිසම් ස්වාධීන නිර්දේශයන් ඉදිරිපත් කළ ද කොමිසමේ වාර්තා ප්‍රකාශයට පත් වූ පසු නිල විමසුම් යාන්ත්‍රණයක් ආරම්භ කිරීමේ ලා වැඩි අවධානයක් ලබාදිය යුතුය. විඳවන්නන්ගේ සහ වරදකරුවන්ගේ නඩු, එම සාක්ෂි විභාග කිරීමේ දී පෞද්ගලික ආරක්ෂාව පිළිබඳ සහතික කළ හැකි නම් ප්‍රසිද්ධියේ පැවැත්වීම වඩා සුදුසු වේ. ඔවුන්ගේ ආරක්ෂාව අනතුරේ නම් කොමිසමට මහජනතාව ඉවත් කිරීමට බලය තිබිය යුතුය. සත්‍ය කොමිසම්, සියලු විඳවන්නන්ට ප්‍රවේශය තිබිය හැකිවන පරිදි සහ රට පුරා නඩු විභාග පැවැත්විය හැකි පරිදි කලාප කාර්යාල විවෘත කළ යුතුය. අවසාන වාර්තාව එහි සොයාගැනීම් සහ නිර්දේශයන් සමග ප්‍රකාශයට පත් කළ යුතු අතර, අදාළ සියලු භාෂාවන්ට පරිවර්තනය කළ යුතුය. දේශීය මාධ්‍ය සහ රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන ද සත්‍ය කොමිසම් සම්බන්ධයෙන් වාර්තා කිරීම සහ ඊට සහාය වනු පිණිස සම්බන්ධ විය යුතුය.

කොමිසම වරදකරුවන් හඳුනා ගැනීමට සුදුසුකම් ලදහොත් වරදකරු යැයි හැඟෙන පුද්ගලයාට නඩු විභාගයක් සඳහා වාර්තාවේ නම සඳහන් කිරීමට ප්‍රථම වෝදනාවට පිළිතුරු දීමේ අවස්ථාවක් ලබාදිය යුතුය. කොමිසම සෝදිසි කිරීමේ සහ තහනමට ගැනීමට සාක්ෂිකරුවන්ට සහ වෝදනා ලැබූ වරදකරුවන්ට නඩු විභාගයකට කැඳවීමට මෙන්ම අඩු කළ හෝ අත්හිටූ වූ දඩුවම් වැනි අසම්පූර්ණ ක්ෂමා දානය කිරීමට ද බලතල තිබිය යුතුය. ක්ෂමාව දානය කිරීමට පෙර විඳවන්නන්ට යම් ප්‍රමාණයක වන්දියක් සහ මානසික හෝ වෛද්‍යාධාර ලබන බවට කොමිසම සහතික විය යුතුය.

2.5. ඉඩම් කොමිසම් සහ අධිකරණ

සිවිල් යුද්ධයකින් පසුව ඉඩම්වලින් සහ නිවාසවලින් තොරවීම නව ගැටුම් ඇතිවීමට මූලික හේතුවක් විය හැකිය. සරණාගතයින් ඔවුන්ගේ පැරණි වාසස්ථානවලට යළි පැමිණෙන විට දී ඒවායෙහි අලුත් වැසියන් පදිංචිව සිටිනු දැකිය හැකිය. ඔවුන් ද වෙනත් ස්ථානයකින් පලා ආ අය හෝ ඊට පෙර අයිතිකරුවන් භුක්තියෙන් බැහැර කිරීමේ ලා වගකිව යුත්තන් විය හැකිය. මෙම ප්‍රශ්න නිවාස සහ ආවරණ හිඟකම නිසා තවත් උග්‍රවිය හැකිය. එම නිසා සමහර අවස්ථාවල එක ම දේපළකට පරම්පරාවෙන් පැවත එන්නන් හෝ පෙර අයිතිකරුවන් වැනි විවිධ පාර්ශව හිමිකම් කියනු ඇත. සිම්බාබ්වේ හි මෑතක සිදු වූ ඉඩම්වල පදිංචිවීම් පැහැදිලිවම නිරාකරණය නොවූ ඉඩම් ප්‍රශ්න, දේශපාලනික වශයෙන් ප්‍රයෝජනගත හැක්කේ කෙසේද සහ විමුක්ති සටනින් දශක ගණනාවකට පසුව ද තර්ජනයක් වන්නේ කෙසේ ද යන්න පෙන්වා දේ.

මෙම ප්‍රශ්නය විසඳීමට එක් විකල්පයක් වනුයේ අලුත් සහ පැරණි අයිතිකරුවන් අතර එකඟත්වයක් සොයාගැනීම සඳහා මැදිහත්වීමට බලය ලත් ඉඩම් සහ නිවාස කොමිසමක් පත් කිරීමයි. දේපළ නැවත ලබාදීමේ දී වන්දියක් ගෙවීම හෝ විකල්ප ඉඩමක් හෝ නිවසක් ලබාදීම තෙක් මෙතෙක් ළඟා වී නැතත්, සුදුසු නියෝගයක් නිකුත් කිරීම සඳහා විශේෂ අධිකරණ ස්ථාපිත කළ යුතුය. හිමිකාරත්වය පිළිබඳ අනාගත ගැටුම් අවම කරනු පිණිස එවන් තීරණයක් හෝ එළැඹී එකඟත්වයක් නිල වශයෙන් වාර්තා ගත කළ යුතුය. මෙම වැයම් සාර්ථක කරගත හැකිවන්නේ ඉඩම් හා දේපළ ප්‍රශ්න බේරුම් කළ හැක්කේ කෙසේද යන්න සැලකිල්ලට ගත් සංකීර්ණ සහ පුළුල් ක්‍රියාපටිපාටි සමග පමණි. එකඟත්වය සඳහා අනුබද්ධ නිවාස, ගොඩනැගිලි ද්‍රව්‍ය හෝ අනෙකුත් උපකාර ලබා දීමෙන් ධෛර්යමත් කළ හැකි

නමුත් එය සාර්ථක වනුයේ, පෙර අයිතිකරුවන්ට නැවත ඔවුන්ගේ දේපළට පැමිණීමට ඉඩදීමේ හෝ ප්‍රමාණවත් වන්දියක් ලබාදීමේ කොන්දේසියක් මත පමණි.

2.6. වන්දි ගෙවීම

වන්දි ගෙවීම, විද්‍යවත්තන්ට දරා සිටීමට වූ හානිය නිල වශයෙන් පිළිගැනීමෙන් අවි ගැටුම් අවම කිරීමට දායක වේ. ඒවා බොහෝ විද්‍යවත්තන්ගේ පැවැත්මට අත්‍යවශ්‍ය බැව් ඔප්පු වෙයි. ඉඩම් ආපසු දීම හැරුණු කොට, සිවිල් නඩු කටයුතුවල දී වන්දි ගෙවීම සිදුවන්නේ ඉතා සෙමින් සහ වරණීයව නිසා එකී නඩු සඳහා විශේෂ වන්දි නීති සැකසිය යුතුය. වන්දි ප්‍රදානය කළ යුත්තේ පුද්ගල පදනම මත ශාරීරික, මානසික සහ ද්‍රව්‍යමය හානි සහ බරපතල මානව හිමිකම් කඩකිරීමකින් පැන නගින වෛද්‍ය සහ නෛතික ගාස්තු ද ඇතුළුව ය (1997 එක්සත් ජාතීන්ගේ මහ ලේකම්). රාජ්‍ය වගකීම් පිළිබඳ වූ රීතීන්ට අනුව, නව රජයක් බලයට පත් වුව ද ඔවුන් සහ ඔවුන්ගේ නිලධාරීන් විසින් සිදු කරන ලද හානි සඳහා රජය තවදුරටත් වගකිව යුතුය. පෙර ප්‍රවණ්ඩත්වය හේතුවෙන් සියලු ජන කොටස් විද්‍යවත්තන් බවට පත් වී විහින්න වුවද, සංකේත වශයෙන් හෝ පොදු ආකාරයකින් වන්දි ගෙවීම අවධාරණය කළ යුතුය.

මහා ව්‍යසනයකින් පසුව විද්‍යවත්තන්ට වන්දි ගෙවීම සඳහා රජයකට ඇති ප්‍රතිපාදන සීමිත වේ. තවද මෙම සීමිත සම්පත් සාමාන්‍යයෙන් අසමානව බෙදී යයි. හිටපු රජයේ නිලධාරී හෝ කැරැලිකරුවන් මිල අධික විශ්‍රාම වැටුප් ක්‍රමයකින් වාසි ලබද්දී, මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීමක දී විද්‍යවත්තන් සහ දිවි බේරාගත් අය ඉතා සුළු මුදලක් ලබති. නැතහොත් කිසිවක් නොලබති. එහෙයින් තෙවන පාර්ශවය විසින් විශේෂිත විද්‍යවන කණ්ඩායම් නිල වන්දි ගෙවීමේ ප්‍රතිපත්තිවලින් ඉවත් නොකිරීමට සහ ඉතා අවම වශයෙන් ප්‍රතිලාභ ලැබෙන විද්‍යවත්තන්ගේ ස්වයං සංවිධාන ශක්ති සම්පන්න කිරීම අවධාරණය කළ යුතුය. වන්දි ගෙවීමේ නීතීන් ඉතා පහසුවෙන් තේරුම්ගත හැකි විය යුතු අතර, කිසිදු විද්‍යවන සමූහයක් වෙනස් කොට නොසැලකිය යුතුය. සාධාරණ මුදලක් ගෙවනු පිණිස කාර්යක්ෂම විනිවිදභාවයකින් යුතු සහ සාධාරණ පරිපාලන ක්‍රියාවලියක් සහ තරගකාරී සහ විද්‍යවත්තන්ගේ අවශ්‍යතාවලට ගරු කරන, පුහුණුව ලත් කාර්ය මණ්ඩලයක් මෙම ව්‍යාපෘතියට අත්‍යවශ්‍ය වේ.

2.7 බිම් මට්ටමේ සමගි සන්ධාන සේවා

බොහෝ ක්‍රියාකාරකම්වල දී ආණ්ඩුවේ සහ රාජ්‍ය පරිපාලනයේ සම්බන්ධතාව අවශ්‍ය අතර ම අන්‍යෝන්‍ය අවබෝධය සහ සමගි සන්ධානය ඉහළ නැංවීමේ ක්‍රියාවලියට සහායවීමට රාජ්‍ය නොවන සංවිධානවලට විශාල අවකාශයක් පවතී. රජය සහ රාජ්‍ය පරිපාලනය අතීත අසාධාරණකම්වලට පිළියම් යෙදීමට පොළඹවා ගැනීම සහ නිල ආයතනවල කාර්යයන්ට සහායවීම හැරුණු විට පෙර සතුරු පාර්ශ්ව අතර අවබෝධය සහ විශ්වාසය ගොඩනැංවීම සඳහා රාජ්‍ය නොවන ආයතනවලට ඔවුන්ගේ ම ව්‍යාපෘති පවත්වාගෙන යා හැකිය. මෙම ව්‍යාපෘති බොහෝ විට විශේෂයෙන් පෙර සතුරු පාර්ශ්ව සමගි කිරීම කෙරෙහි ඉලක්ක නොවන නමුත් සියලු පාර්ශ්වයන්ගේ සහාය ලබන ප්‍රායෝගික පියවරවලින් යුක්ත වේ නම් වඩා සාර්ථක වේ. උදාහරණ වශයෙන්

තෙවන පාර්ශ්වයෙන් පෙර සතුරු පාර්ශ්වවලට හමුවීමට මධ්‍යස්ථ පරිසරයක් සපයා දෙයි. ඔවුන් පෙර ගැටුම් පාර්ශ්වයන්ගේ නියෝජිතයින් සඳහා අවධානය අවශ්‍ය විශේෂිත ගැටලු කලාපයන් අධීක්ෂණය කිරීමට, වාරිකා සංවිධානය කරයි. සාමාන්‍ය වැසියන්ට, ගුවන් විදුලි මධ්‍යස්ථාන සහ දේශීය පුවත්පත්වල සහාය ඇතිව තරුණ හුවමාරු සහ වැඩ කඳවුරු හරහා විනාශ වූ ගොඩනැගීමේ වැඩසටහන්වලට සම්බන්ධ විය හැකිය. මෙම ක්‍රියාකාරකම්වලට සියලුම පසුබිම්වල පුද්ගලයන් ඇතුළත් කරගත යුතු අතර, සහයෝගීතා වර්ධනය ඉලක්ක කරගත යුතුය. සියලු ගැටුම් පාර්ශ්වයන්ගේ අවශ්‍යතා නිසි ලෙස ඉටුවේ නම් සහ ඔවුන් ලිංගභේදය හෝ වෘත්තීය මගින් පෙර ගැටුම් මාර්ග තරණය කර සිය අනන්‍යතාවය ගොඩනගා ගන්නේ නම් මෙම ක්‍රියාකාරකම්වල ආකර්ෂණය ඉහළ යනු ඇත.

දේශීය රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන හෝ දේවස්ථානවලට පෙර මනෝ භ්‍රාන්තිය ගැන කටයුතු කිරීමට උපකාරී වනු පිණිස සහ පෙර ගැටුම් මාර්ග පිළිබඳ සාකච්ඡා කොට එම අන්දැකීම් අවබෝධය සහ ඒකාන්තීක බව වර්ධනය කිරීමට ඉඩ ප්‍රස්ථා ලබා සංවිධානය කළ හැකිය. සාම්ප්‍රදායික රාමු සහ ආයතන භාවිත කරන මෙවැනි ක්‍රියාකාරකම් සාමාන්‍යයෙන් සමාජය විසින් ඉතා පුළුල් ලෙස පිළිගනු ලබයි. දාමරික ත්‍රස්ත හෝ සිරගෙවල් ඇතුළු ඓතිහාසික අදාළත්වයක් ඇති ස්ථාන සැමරුම් ස්ථාන බවට පත් කළ යුතුය. එහි වටිනාකම දිවි බේරාගත් පුද්ගලයන් විසින් සංචාරකයන්ට සහ පාසල් ළමුන්ට පැහැදිලි කළ හැකිය. එකී ප්‍රවණ්ඩත්වය හේතුවෙන් සිරගත වූ හෝ වදහිංසාවට ලක් වූවන් විසින් ඡායාරූප හෝ සිහිවටන බෙදා හැරීමට දිරිමත් කිරීම මගින් එවන් ව්‍යාපෘති සඳහා සමාජ සහභාගීත්වය ලබාගත හැකිය.

පෙර ගැටුම්වල විඳවන්නන් සිහි කිරීම සඳහා පොදු සිහිපත් කිරීමක්, යාඥා මෙහෙයන් හෝ ස්මරනෝත්සව වැනි දේශීය ව්‍යායාමයන් ද ඉතා වැදගත් වන අතර, සියලු විඳවන්නන්ට ගරු කිරීම ඒකීය භාවය හෝ අවම වශයෙන් ගැටුම් අවසන් වීමට උපකාරී වනු ඇත. අතීතය ස්මරණය කරනු ලබන ආකාරය ඉතා වැදගත් වන්නේ අනුස්මරණ සැමවිටම තවත් ගැටුමකට හෝ අමනාපකමකට හේතුවක් කරගත හැකි හෙයිනි.

3. සාධාරණත්වය සහ සමගි සන්ධානය උදෙසා ප්‍රතිපත්ති සහ උපාය මාර්ග

3.1. ආචාර ධර්ම මට්ටම් හා නිල මාර්ගෝපදේශ

රජය විසින් හෝ ගැටුම් නිරාකරණය විසින් හෝ සංවර්ධන සහයෝගීතා ක්ෂේත්‍රයේ සිටින ක්‍රියාකාරීන් විසින් හෝ මූලික වශයෙන් අන්තර්ජාතික මානව හිමිකම් නොසලකා හරින ප්‍රතිපත්තිවලට සහාය නො දක්විය යුතුය. අන්තර්ජාතික නීතිය යටතේ බරපතළ මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීමේ යුද අපරාධ සහ මනුෂ්‍යයන්වයට එරෙහි අපරාධ විමර්ශනය කිරීමට, දඬුවම් පැනවීමට සහ වන්දි ගෙවීමට රජයට වගකීමක් ඇත යන මූලික උපකල්පනය මත ඔවුන්ගේ ක්‍රියාවන්ට සැමවිට ම මග පෙන්විය යුතුය. මෙම කාර්යය සිව්වැදැරුම් වූ ජිනීවා සම්මේලනවල දී එනම් ජන සංහාර සම්මේලනය, සිවිල් සහ දේශපාලන අයිතීන් පිළිබඳ අන්තර්ජාතික සම්මේලනය සහ නිංසනයට එරෙහි සම්මේලනය ආදියේ දී මෙන්ම විවිධ මානව හිමිකම් සම්මේලනවල දී ගෞරව බහුමානයට පාත්‍ර වී ඇත.

ජාත්‍යන්තර ව්‍යවහාරික නීතියේ වත්මන් තත්ත්වය, ජාත්‍යන්තර අපරාධ අධිකරණ පිළිබඳ රෝම ව්‍යවස්ථාවෙන් ප්‍රතිරූපණය වේ. එහි පූර්විකාව අවධාරණය කරන්නේ ජාත්‍යන්තර අපරාධ සඳහා ජාතික රාජ්‍යයන් සුදුසු අපරාධ අධිකරණ බලය ක්‍රියාත්මක කළ යුතු බවයි (කොටුව 3 බලන්න).

තව ද මානව හිමිකම් පිළිබඳ එක්සත් ජාතීන්ගේ කොමිසමේ සුළු ජාතීන්ගේ ආරක්ෂාව සහ වර්ගීකරණ වැළැක්වීමේ උපකොමිසම සකසා ඇති දඬුවමින් බේරී සිටීමට කටයුතු කිරීම මගින් මානව හිමිකම් ආරක්ෂා කිරීමේ හා ප්‍රවර්ධනය කිරීමේ ප්‍රතිපත්තින් සහ මානව හිමිකම් හා අන්තර්ජාතික මානුෂික නීතීන් කඩකිරීම්වල විඳවන්නන්ට වන්දි ගෙවීම සඳහා වූ උපදෙස් හා මූලික ප්‍රතිපත්තීන් යන වාර්තා මෙහිදී වැදගත් වේ (UN Commission on Human Rights 1997 a; 1997 b). මෙම වාර්තා දෙක ම පදනම් වී ඇත්තේ ජාතික - රාජ්‍යයන් අතීත අසාධාරණකම් ගැන කටයුතු කිරීමට ගන්නා ලද විවිධ උත්සාහවල අන්තර්ජාතික විමසුමක් මත හා ක්‍රියාකාරීව පවත්වාගෙන යා යුත්තේ කුමන ප්‍රතිපත්තියක් ද යන්න පිළිබඳව මූලාරම්භයක් ලබාදීමට ය.

කොටුව 3 : නිර්වචන

‘ජාත්‍යන්තර අපරාධ’ : ජාත්‍යන්තර නීතියට අනුව, ‘ආක්‍රමණය’, ‘ජනසංහාරය’, ‘මනුෂ්‍යත්වයට එරෙහි අපරාධ’ සහ ‘යුද අපරාධ’, ජාත්‍යන්තර අපරාධ ලෙස සැලකේ. මන්ද, ඒවායින්, ජාත්‍යන්තර ආරක්ෂාවට මෙන් ම මනුෂ්‍ය වර්ගයාගේ ආරක්ෂාවට ද තර්ජනයක් එල්ලවන බැවිනි. ඒවා සාමාන්‍ය ජාත්‍යන්තර නීතියේ සංකල්ප කඩ කිරීම් ගණයට වැටෙන අතර කිසිදු දේශීය නීතියකින් හෝ කිසිදු ගිවිසුමකින් ලිහිල් නොකළ හැකි ය (see ICC-statute 1998, Preamble, Article 7).

‘මනුෂ්‍යත්වයට එරෙහි අපරාධ’ : ඝාතන, සමූල ඝාතන, වහල් භාවය, හිංසනය, පිටුවහල් කිරීම, ජාත්‍යන්තර නීතියේ මූලික නීති උල්ලංඝනය වන පරිදි කායික නිදහසට බාධා කිරීම, වඳබන්ධන, දූෂණය කිරීම, ලිංගික වහල්භාවය, බලහත්කාරයෙන් ගණිකා වෘත්තියේ යෙදවීම, වඳභාවයට පත් කිරීම සහ බලහත්කාරයෙන් ගැබ් ගැන්වීම, පුද්ගලයන් අතුරුදහන් කිරීම, වර්ණභේද වාදය හෝ ඒ හා සමාන අනෙකුත් අමානුෂික ක්‍රියා. ඒවා එසේ වන්නේ ඉහත කී ප්‍රඥප්තිවලට අදාළව ඕනෑම සිවිල් සමාජයකට එරෙහිව විධිමත්ව හා පුළුල් අයුරින් ක්‍රියාත්මක කළ විටය (ICC-statute 1998, Article 7).

‘සමූහ ඝාතනය’ : ජාතියක්, වර්ගයක්, ආගමික කණ්ඩායමක් සම්පූර්ණ වශයෙන් හෝ කොටසක් වශයෙන් මරණයට පත් කිරීම, ජන කොටස්වල සාමාජිකයින්ට ශාරීරිකව හා මානසිකව බරපතල අනතුරක් සිදු කිරීම, සිතාමතා ම සම්පූර්ණව හෝ කොටසකට ශාරීරික හානි සිදු කිරීමේ අදහස ඇතිව සිතාමතා ම ජන කොටසක ජීවන තත්ත්වයට හානි පැමිණවීම, කණ්ඩායම් තුළ උපත් වැළැක්වීමට රීති පැනවීම හෝ ළමුන් බලහත්කාරයෙන්

වෙනත් ජනකොටසකට මාරු කර හැරීම (Genocide Convention 1948; ICC-statute 1998, Article 6).

‘යුද අපරාධ’ : ජාත්‍යන්තර හා දේශීය අවි ගැටුමක දී මානුෂික නීතීන් බරපතල ලෙස උල්ලංඝනය කිරීම සහ සටනට ක්‍රියාකාරීව සම්බන්ධ නොවූ සිවිල් පුද්ගලයින් යුද සිරකරුවන් සහ තුවාල හෝ අසනීප වූවන්ට එරෙහි වීම; ඔවුන් සාත්‍යය, කෲර ලෙස සැලකීම සහ හිංසනය, ප්‍රාණ ඇපයට ගැනීම, පෞද්ගලික ගරුත්වයට නින්දා කිරීම, විශේෂයෙන් නින්දා සහගත ලෙස හා පහත් කොට සැලකීම සහ නිසි ලෙස ස්ථාපිත අධිකරණයක් විසින් දෙන ලද පූර්ව නඩු තීන්දුවක් නොමැතිව නීති සම්පාදනය සහ හිස ගසා දැමීම, සදාචාර සම්පන්න සමාජය විසින් අත්‍යවශ්‍ය යැයි පිළිගනු ලබන සියලු අධිකරණමය රඳවාගෙන සිටීම් (බලන්න IV, ජීනීවා සම්මුතිය 1949, වගන්ති 5, 146 සහ 147; ජීනීවා සම්මුතිය අතිරේක වගන්ති I සහ II 1977; ICC 1998, වගන්ති 8)

‘බරපතල මානව හිමිකම් කඩ කිරීම’: රාජ්‍ය නියෝජිතයන් විසින් හෝ වෙනත් ආයතන (විමුක්ති සංවිධාන) විසින් සිදු කරන ඝාතන, හිංසන, අතරුදහන් කරවීම හෝ දිගින් දිගටම රඳවා ගැනීම් මීට අයත් වේ. ‘මනුෂ්‍යත්වයට එරෙහි අපරාධ’ හා සන්සන්දනය කිරීමේ දී මෙය පුළුල්ව පැතිරුණු හෝ ක්‍රමානුකූල පහරදීම් නොව හුදෙකලා ක්‍රියා ලෙස හැඳින්විය හැකිය.

බියකරු හිංසන ක්‍රියාවන්වලින් හා අපරාධවලින් පසුව ක්‍ෂණිකව ම රාජ්‍යයකට අන්තර්ජාතික වගකීම් ඉටු කිරීමට හැකියාවක් නොමැති බව ක්‍රියාකාරීන් දැනුවත්ව සිටිය යුතුය. විශේෂ අවස්ථාවල රාජ්‍යයන් අපරාධ නඩු පැවරීමේ කටයුතුවලින් වැළකී සිටිය යුතුය. දේශීය අධිකරණවලට මූලික ක්‍රියාපටිපාටි මට්ටම් පවත්වාගත නොහැකි නම් හෝ බරපතල මානව හිමිකම් කඩකිරීමක් සඳහා නඩු පැවරීම සහ දඬුවම් කිරීම අලුතින් පත් වූ ආණ්ඩුවක පැවැත්මට අනතුරුදායක ලෙස බලපායි නම් හෝ එහි ප්‍රතිඵලය සැකකරුවන් සහ වරදකරුවන් විශාල සංඛ්‍යාවක් අසතුටුදායක සිරගෙවල්වල සිරකර තැබීම නම් මේ මගින් මෙම ප්‍රතිපත්තිය සාධාරණීකරණය වේ. පසුගිය මානව අයිතීන් උල්ලංඝනය කිරීම් හෙළා දැකීම නව මානව අයිතීන් උල්ලංඝනය කිරීම්වලට තුඩු නොදිය යුතුය. කෙසේ නමුත් මේවා ජාත්‍යන්තර වගකීම්වලට එරෙහිව ක්‍රියාකිරීමට සුදුසුකම් ලෙස අදහස් නොවන බැව් තෙවන පාර්ශවයන් සහ ක්‍රියාකාරීන් අවධාරණය කළ යුතුය. තව ද වරදකරුවන්ට දඬුවම් දීමට රාජ්‍යයට ඇති නොහැකියාව නිසා අපරාධ යුක්ති පසිඳවීමේ පද්ධති නැවත ගොඩනැගීමෙන් හෝ අතීත මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය විමර්ශනය කිරීමෙන් රාජ්‍ය නිදහස් බව මින් අදහස් නොවේ. එම නිසා තුන්වන පාර්ශවයන් විසින් අතීත දෘමරික ක්‍රියා විමර්ශනය වන බවට සහ මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීමේ පරිමානයන් නැවත ලබාගත් බවට සහතික කළ යුතුය. මෙය රජයේ ආයතන හා සහයෝගයෙන් හෝ ස්වදේශීය මානව හිමිකම් සංවිධානවලට අතීත අසාධාරණකම් වාර්තාගත කිරීමේ වැයමට හෝ වරදකරුවන්ට එරෙහිව වෝදනා ගොනු කිරීමට විඳවන්නන්ට අවස්ථාව දීමට සහාය වීමෙන් කළ හැකිය.

3.2 දේශීය, සන්දර්භීය සහ බද්ධ ප්‍රවේශ

ආචාර ධර්ම ඉහළ මට්ටමකින් තබාගත යුතු නමුත් එය අනම්‍ය නිර්දේශයන් ලෙස වරදවා වටහා ගත යුතු නැත; එහිලා දේශීය අවශ්‍යතා සහ පවත්නා බල සම්බන්ධතා ද සැලකිල්ලට ගත යුතුය:

1. අතීත අසාධාරණකම්වල ප්‍රමාණය හා ආකාරය බොහෝවිට අතීතයින් වෙනස් වේ. රටක්, සමූහ සාහසය වැනි අතිවිශාල දාර්මික ක්‍රියාවලට හෝ කලින් කොමියුනිස්ට් රටවල සිදු වූ වැනි අසාධාරණකම්වලට මුහුණ පෑ හැකිය. රටවැසියන්ගෙන් විශාල ප්‍රමාණයක් හිංසනයට, සිරභාරයට පත්වීම, සාහසයවීම වැනි දෑ වලට ගොදුරු විය හැකිය; නැතහොත්, විශේෂිත සුළුතරයක් පමණක් හිංසනයට ලක්වීම, ප්‍රවණි ක්‍රියාවලට සහභාගිවීම හෝ මෙහි දෙ වර්ගය ම අත්දැකීම්වලට මුහුණ පානු ඇත.
2. මහා පරිමාණ සිවිල් යුද්ධයකින් ගොඩ එන රටවල් හා පුද්ගල නිදහස නොමැති පාලන සමයක් අවසන් වූ රටවල් අතර විශාල වෙනසක් පවතී; යුද්ධයකින් ගොඩ එන රටවල බොහෝවිට යටිතල පහසුකම් විනාශ වී පවතිනු ඇත. නමුත් දෙවනුව සඳහන් කළ ආකාරයේ පුද්ගල නිදහස නැති කළ පාලන සමයක් අවසන් වූ රටවල මහජන ආයතන බොහෝවිට අධිකාරිත්වය පවතිනු ඇත.
3. එය පෙර සතුරු පාර්ශව අතර බල කුලනය වෙනස් වනුයේ අවි ගැටුම අවසන් වූයේ සාකච්ඡා මාර්ගයෙන් ද, ජය පරාජයකින් තොරව ද එක් පාර්ශවයක් පරාජයට පත් වීමෙන් ද, නැතහොත් ප්‍රජාතන්ත්‍රවාදී ක්‍රියාවලියකින් ද යන්න මත ය.
4. රාජ්‍යය ලබා ඇති ස්ථාවරභාවය, පවතින සම්පත් සහ යම් යම් විශේෂිත උපකාරක අංශ ඇරඹීමට ඇති දේශපාලනික කැමැත්ත සහ බලය ද පුළුල් ලෙස වෙනස් විය හැකිය.

පවතින විකල්ප සැලකිල්ලට ගන්නා දේශීය සම්ප්‍රදායට සහ ගැටුම් නිරාකරණ වාරිත්‍රවලට සංවේදී යම් විශේෂිත රටකට, සාර්ථකත්වය පිළිබඳව බලාපොරොත්තු තබාගත හැකි වේ.

තුන්වන පාර්ශවයකට පෙර-සතුරු පාර්ශවයන්ට උපදෙස් දිය හැකි නමුත්, දේශීය ක්‍රියාකාරීන් අනුගමනය කරන ප්‍රතිපත්ති මත ඔවුන්ට ඇත්තේ සීමිත බලපෑමකි. සමහර අවස්ථාවලදී ජාත්‍යන්තර ප්‍රජාව සමහර සංක්‍රාන්තික යුක්තියට අදාළ ක්‍රියාකාරකම් පැනවීමට තරම් ශක්තිමත් විය හැකිය. (උදාහරණ වශයෙන්, ජාත්‍යන්තර අපරාධ විනිශ්චය සභාව). කෙසේ නමුත්, ඔවුන්ට දේශීය ක්‍රියාකාරීන්ගේ සහාය සහ අතීතය හා ප්‍රබල ලෙස ගනුදෙනු කිරීමට ජාතික ආයතන ගොඩනැංවීමේ ලා ධෛර්යය ලබා නොදේ නම් මෙම ආයතන ගැටුම් ව්‍යාවර්තනයේ උපාංග ලෙස අසාර්ථක විය හැකිය. සංක්‍රාන්තික යුක්තිය පසිඳලීමේ සියලු උපාංග ඔවුන්ගේ විශේෂිත ශක්තීන් සහ දුර්වලතා ප්‍රදර්ශනය කරයි. එම නිසා උපාය මාර්ගයන් විසින් විවිධ වූ ප්‍රවේශයන් ඒකාබද්ධ කළ යුතු අතර සෑම මට්ටමක ම දේශීය ක්‍රියාකාරීන්ගේ සහභාගිත්වය ලබාගත යුතුය.

3.3. නිසි අනුක්‍රමතාව

මෙවලම් නිසි කාලානුරූපව තිබීම ඉතා වැදගත් වේ: සංක්‍රාන්තික වූ යුක්තිය පසිඳලීමේ ආයතන අසාර්ථකවීමට හෝ තහවුරු නොවූ සාමයට අකුල් හෙළන්නට හෝ පුළුවන: බිහිසුණු ගැටුම් යළි හට ගැනීම වැළැක්වීම සඳහා ක්‍රියාකාරකම් ඉතා කලින් හෝ ඉතා ප්‍රමාද වී ඇරඹිය හැකිය.

අවි ගැටුමක් අවසාන වූ විගස ම, අවම ශාරීරික ආරක්ෂාව සහ නිවාසවලින් හෝ ආරක්ෂා ස්ථානවලින් නෙරපීම වැළැක්වීම සහතික කළ යුතුය. පවත්නා අසාධාරණකම් සහ ජනතාවගේ හැඟීම් කැලඹිය හැකි මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම් විමර්ශනය කර නඩු පවරා දඬුවම් ලබාදිය යුතු අතර, සාම ක්‍රියාදාමයට අවතීර්ණ විය යුතුය. රජය, රාජ්‍ය පරිපාලනය සහ සිවිල් සමාජය විසින් ගැටුම් නිරාකරණයට විසඳුම් ප්‍රවණත්වය නොවන බැව් පැහැදිලිව දැනුම් දිය යුතුය. ස්වදේශීය අධිකාරී විසින් අතීත අසාධාරණකම්වලට දිගුකාලීන විසඳුමක් ලබා දෙන බවට ජනතාව එකඟ කර ගන්නේ නම් ඔවුන් ක්ෂණික සහන බලාපොරොත්තු නොවනු ඇත. ඉවක් බවක් නැති ප්‍රවණත්වයේ අත්දැකීම් ලබා ඇති වැසියන් තුළ ආරක්ෂක තත්වයේ සුළු වර්ධනයකින් හෝ සාම ක්‍රියාවලිය සහ නීති පද්ධතිය කෙරෙහි විශ්වාසයක් ගොඩනැගේ. සාධාරණත්වය උදෙසා පළමුව ඉතා අවම ප්‍රවේශයක් අනුගමනය කළ යුතු අතර දික් ගැසුණු ගැටුමක සිරවී සිටින පුද්ගලයන්ගේ මූලික අවශ්‍යතා සැලකිල්ලට ගත යුතුය. ඉන් පසුව, ක්‍රියාකාරකම් පියවරෙන් පියවර වර්ධනය වී සහ පුළුල් වී අවසානයේ උපරිම ප්‍රවේශයක් මගින් මඟ පෙන්වන නීතියේ බලය ස්ථාපිත කිරීමක් කරා යොමු වූ සමාජ සහ දේශපාලන අයිතීන් පුළුල් ලෙස ආරක්ෂා කිරීමක් සහතික කිරීම දක්වා ගමන් කළ යුතුය (Pankhurst, 1999).

යුද්ධයෙන් විනාශ වූ සමාජයන්හි ජාතික එකඟත්වය තවත් ලේ සෙලවීමක් වැළැක්වීමට අවශ්‍ය වේ. එහෙත් ක්‍රියාකාරීත් එකඟත්වය හා ඉතා කලින් එක් නොවීමට ප්‍රවේසම් විය යුතුය. එකඟත්වය, නීත්‍යානුකූල, දිගුකාලීන දෘෂ්ටිකෝණයක් වන නමුත් පළමු ඉලක්කය විය යුත්තේ අතීත අසාධාරණකම් සාමකාමී සහ පැවැත්මක් හා ගනුදෙනු කළ හැකි ආයතනයක් ගොඩනැගීම මිස එකඟත්වය ඇති කිරීම නොවේ. ප්‍රවණත්වය, ව්‍යුහාත්මක අසාධාරණය, වෛරය හා අගෞරව කිරීම් පවත්නා තාක් තුන්වන පාර්ශවය පෙර-සතුරු පාර්ශවයන්ට අන්‍යෝන්‍ය ගරුත්වය සහ මිත්‍රත්වය සඳහා බලපෑම් කිරීමෙන් වැළකිය යුතුය.

අවි ගැටුමක් අවසන් වූ සැනින් ම පෙර සතුරු පාර්ශව අතර අවබෝධතාව ඇතිවිය හැක්කේ ඉතා සීමා සහිතව බව තුන්වන පාර්ශවයන් දැනුවත් ව සිටිය යුතුය. සාමාන්‍යයෙන් අවි ගැටුමකට හෝ හිංසනයට දායක වූ පුද්ගලයන්ට ඔවුන්ගේ ක්‍රියාව නිෂ්ඵල අසාධාරණ හෝ අමානුෂික බව ඒත්තු ගැන්වීම ඉතා දුෂ්කර වනු ඇත. ඇතැම්හු තමන්ගේ ක්‍රියාවන් සාධාරණීකරණය සඳහා විවිධ හේතු, (භටයන් මියයාම, ජීවත්වන්නන්ට ඇති ජීවිත තර්ජන හෝ ත්‍රස්තවාදීන් යැයි උපකල්පනය) මත ප්‍රශ්න කිරීම් ආදිය දක්වති. කිසියම් සාවද්‍ය හේතුවක් මත හෝ කිසිදු හේතුවක් නොමැතිව මෙම ක්‍රියාකාරකම්වල යෙදුණු බවට හෝ වැරදීමකින් හෝ නිකරුණේ වදහිංසාවට ගොදුරුවීම හෝ අභිලාචාර හෝ අමානුෂික ලෙස පොදුවේ සලකන ක්‍රියාවලට පෞද්ගලිකව වගකිව යුතු වූ බවට පිළිගැනීම යන මේවායින් ඕනෑම හේතුවක් බංකොලොත්භාවය පිළිබඳ පුද්ගලික ප්‍රකාශයක් මිස අන් කිසිවක් නොවේ. අපගේ අත්දැකීම් සහ ක්‍රියාවල නිෂ්ඵල බව පිළිගැනීම සහ වරද පිළිගැනීම අපගේ ආත්ම ගරුත්වයට සහ පුද්ගල ඒකාබද්ධතාවට මූලික තර්ජනයකි. එවන් ස්වයං යථාවබෝධයක් බොහෝ පුද්ගලයන්ගේ, තමුන් හොඳ සහ ශිෂ්ට සම්පන්න වැසියන්ය යන මිථ්‍යා විශ්වාසයට පටහැණි වේ.

රීතියක් ලෙස, සිදුවූයේ කුමක්ද යන්න පිළිබඳ පොදු අවබෝධයක් ලබාගැනීම සඳහා අනාගත පරම්පරාවන් හොඳින් සූදානම් ය. ඔවුන්ට තමාගේ ම ඒකාග්‍රතාවය පිළිබඳව සෘණාත්මක හෝ බියජනක

හැඟීම් ඇති කර ගැනීමට අවශ්‍ය නැත. එහෙත් පමාවී උපත ලැබුවන්ට වුවත් ඔවුන්ගේ සමාජ අන්‍යෝන්‍යවය ලෙහෙසියෙන් ගලවා දැමිය නොහැකිය. සාමාන්‍යයෙන් දෙවන හා තුන්වන පරම්පරා, විශේෂයෙන් අතීත අසාධාරණකම්වලට ඔවුන්ගේ දෙමව්පියන්ගේ පරම්පරාවලින් ප්‍රමාණවත් ලෙස පිළියම් ලැබී නැති විට සහ සමාජයට යථාර්ථය පිළිබඳ හැඩගැන්වීම කාර්යයේ දිගට ම නිරත වන විට හෝ වදහිංසාවලට ගොදුරුවීමේ හැඟීම් සමග මුල සිට ම පවතිනු ඇත.

3.4 බැහැරියාගේ සංයමය:

ගැටුමක් අවසන් වූ සමාජයකට සාමය 'ආනයනය' කළ නොහැකිය. සංවර්ධන නියෝජිත ආයතන සහ විදේශීය රාජ්‍ය නොවන සංවිධානවලට කළ හැකි වන්නේ පෙර පැවැති බෙදීම් හරහා අන්‍යෝන්‍ය අවබෝධය සඳහා පහසුකම් සැලසිය හැකි ආයතනික රාමුවක් සැකසීම පමණි. අවසානයේ දේශීය ක්‍රියාකාරීන්ට ඔවුනොවුන් පමණක් සමාදාන විය හැකිය.

එම නිසා, සමාදානය හෝ අතීත අසාධාරණකම් හා ගනුදෙනු කරන ආයතන ආරම්භ කිරීම දේශීය ක්‍රියාකාරීන්ට භාරදිය යුතුය. ජාත්‍යන්තර සහ විදේශීය ආයතන ඔවුන්ට අභිමත පරිදි ක්‍රියා කිරීමේ දී සම්පත් වැඩි ප්‍රමාණයක් තිබිය හැකි අතර, දේශීය ආයතන බිඳවැටීමේ දී ඔවුන්ගේ සේවය ඉතා තීරණාත්මක විය හැකි නමුත් ඔවුන්ගේ මැදිහත්වීම් අස්පර ඒවා වීමේ අවදානමක් පවතී. අන්තර්ජාතික විශේෂඥයන් විසින් පාලනය කරන ලද සත්‍ය කොමිසම්වල බලපෑම, කාර්ය මණ්ඩලය සහ කොමසාරිස්වරුන් අවසන් වාර්තාව ලියූ පසු රට හැර යාමෙන් අවසන් වේ. එහෙත් දේශීය කාර්ය මණ්ඩලය ඔවුන්ගේ කාර්යයන් හා අන්‍යෝන්‍ය වී රට තුළ බලපෑම් කණ්ඩායම් ලෙස ක්‍රියාත්මක වෙමින් පවතී.

අනෙක් අතට අතීත දෘමර්ක ක්‍රියා ගැන කටයුතු කරන අන්තර්ජාතික විශේෂඥයන් සිටින නෛතික ආයතනවල සහභාගීත්වය, ආයතනයක ජනතා හා ජාත්‍යන්තර තත්ත්වය ඉහළ නංවන අතර තවදුරටත් දේශීය සාමාජිකයන්ට ආරක්ෂාව සපයයි.

තවද අන්තර්ජාතික විශේෂඥයන් අනෙකුත් රටවල දී ලබාගත් දැනුම සහ අත්දැකීම් අලුතින් ස්ථාපනය කරන ලද ආයතනවලට ලබාදිය හැකිය. ගැටුම් පාර්ශවයන්ට ඔවුන්ගේ තත්ත්වයේ ම සුදුසු අපේක්ෂකයින් හා එකඟවීමට නොහැකි වීමට හේතුවෙන් නිරතුරුව ම ඔවුහු පැහැදිලිව සහභාගීත්වය ඉල්ලා සිටිති. විමර්ශන අධිකරණ හෝ කොමිසම් ගොඩනැගී ඇත්තේ, අභ්‍යන්තර කටයුතුවල දී විදේශීය මැදිහත්වීම් නිසා ප්‍රතික්ෂේප කළ නොහැකි ආකාරයට නම් ඒවා පිළිගැනීම සුදුසු වේ. වඩාත් සුදුසු වන්නේ ඒවා සාමය, සාධාරණත්වය සහ ඒකාග්‍රතාවය ළඟා කිරීමේලා දේශීය සහ ජාතික ව්‍යායාමයන් ලෙස සැලකීමයි.

සාමාන්‍යයෙන් විදේශිකයින්ට අවශ්‍ය භාෂා දැනුම ප්‍රමාණවත් නොවීම හෝ විඳුවන්නන් සහ වරදකරුවන් ඒකාබද්ධ කිරීමේ ලා පහසුකම් සැලසීමේ දී ප්‍රයෝජනවත් විය හැකි දේශීය සම්ප්‍රදායන් පිළිබඳ දැනුම ඉතා සීමිත වේ. සමහර සාම්ප්‍රදායික උත්සව හෝ වාරිත්‍ර පිටස්තරයන් අන්‍යවශ්‍ය ප්‍රමාණයකින් සම්බන්ධවීම නිසා හිලවී කිරීමට ලක්විය හැකිය. දේශීය ආරම්භයන් සහ ආයතන ගොඩනැගීමේ දී විදේශීය විශේෂඥයන් ප්‍රධාන භූමිකාවක් රඟ නොදැක්විය යුතුයැයි මින් අදහස් නොකරන නමුත් ඔවුන්

පසුබිමේ සිට ක්‍රියාකාරී වෙමින් උපදෙස් දීම, දේශීය කාර්ය මණ්ඩලය පුහුණු කිරීම හෝ සාධාරණ නෛතික කාර්යය පටිපාටි සඳහා මධ්‍යස්ථාන ප්‍රධානීන් ලෙස ක්‍රියාත්මක වීම සුදුසුය.

3.5 තුන්වන පාර්ශවයන් සතු ශක්‍යතා

සංවර්ධන නියෝජිත ආයතන සහ මානව හිමිකම් හා ගැටුම් නිරාකරණ රාජ්‍ය නොවන සංවිධානවලට ද අතිත අසාධාරණකම් ගැන කටයුතු කිරීම සඳහා වූ දේශීය ප්‍රයත්න සඳහා තීරණ ගන්නන් පෙළඹවීමෙන් සහ නෛතික හා සංවිධානමය වශයෙන් උපදෙස් දීමෙන් සහාය විය හැකිය. උදාහරණ ලෙස, සුදුසු ව්‍යවස්ථාවන් කෙටුම්පත් කිරීමේ ඉලක්කය ඇතිව, ඔවුනට පෙර ගැටුම් පාර්ශවයන්ගෙන්, නීති අංශයේ රාජ්‍ය පරිපාලනයේ මානව හිමිකම් සහ විඳවන්නන්ගේ සංවිධානවල සහ අනෙකුත් දේශීය රාජ්‍ය නොවන සංවිධානවල දේශීය විශේෂඥයන් සමග වැඩිමුළු සහ සම්මන්ත්‍රණ සංවිධානය කළ හැකිය. දේශීය හා ජාත්‍යන්තර විශේෂඥයන් සම්බන්ධ කර ගනිමින් පැවැත්විය හැකි හුවමාරු වැඩසටහන් මගින් යම් අවස්ථාවකට සුදුසු විසඳුම් සොයාගැනීමට පෙළඹවීම් වර්ධනය කළ හැකි වේ. සියලු ගැටුම් පාර්ශව සහ රජයේ සිට බිම් මට්ටම දක්වා සියලු ක්‍රියාකාරීන්ගේ සහභාගීත්වය ඇතිව සංවර්ධනය කළ ආයතන වඩා පුළුල් වශයෙන් පිළිගැනීමට ලක් විය හැකිය.

දේශීය සහ ජාත්‍යන්තර මානව හිමිකම් සංවිධානවලට යුක්තිය පසිඳීමේ පද්ධතිය යළි ගොඩනැගීම නිරීක්ෂණය කිරීමේ ප්‍රධාන භූමිකාවන් පැවරේ. නොවිසඳුණු දාමරික ක්‍රියා වාර්තා කිරීම, දඬුවම් නොලද අවස්ථා වාර්තා කිරීම, සත්‍ය කොමිසම්, අධිකරණ නඩු විභාග සහ සිරගෙවල්වල තත්ත්ව නිරීක්ෂණය කිරීම ඊළඟට දඬුවම් හෝ නිදහස් කිරීම ඉල්ලා සිටීම සහ දේශීය නීති ආධාර සංවිධාන මානව හිමිකම් සහ විඳවන්නන්ගේ සංවිධානවල කාර්යයන්ට සහාය දීම ඔවුනට කළ හැකිය.

දේශීය අධිකාරීන්, වන්දි ගෙවීමට හෝ අතිත දාමරික ක්‍රියා විමර්ශන කිරීමට මැලිවන අවස්ථාවල දී සහාය ලබාදීම ඒකරාශී විය යුත්තේ දේශීය රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන මතය. නිල ව්‍යුහයන්ට සහාය ලබාදිය යුත්තේ ඔවුනට ක්‍රියාමාර්ගික සාධාරණත්වයේ මූලික මිණුම් දඩු හමු වූ විට සහ බලය පිළිබඳ සහතික විය හැකි වූ විටය. මෑතක දී (යළි) පිහිටුවන ලද ආයතන, සිවිල් යුද්ධය අවසානයේ, අනාගතයේ දී යුක්තිය පසිඳීමේ පද්ධතියට සහාය වෙමින් කෙසේ ක්‍රියා කරනු ඇත්ද යන්න තක්සේරු කිරීම සෑම විට ම අවදානම් සහිත වේ. මෙහෙයින් දානපතීන් කෙටි කාලීන මූල්‍යාධාර දීම සඳහා යොමු විය යුතු අතර, ආධාර වැඩි කිරීම හෝ නැවත බෙදාදීම සඳහා නම්‍යශීලීව සිටිය යුතුය. විවිධ මූල්‍යාධාර සැපයීමේ නියෝජිත ආයතනවල නියෝජිතයින් අතර සමීප සම්බන්ධතාවයක් ඇති කර ගැනීමෙන් සම්පත් ඵලදායකව වැය කළ බවට සහතික විය හැකි අතර, දේශීය ආයතන ජාත්‍යන්තර වශයෙන් පිළිගත් ප්‍රමිතිවලට නැඹුරුවන ලෙසට බලපෑම් කළ හැකිය. රජය සත්‍ය කොමිසම්, මූල්‍යාධාර සඳහා දායක වී ඇති විට රජය ඔවුන්ගේ කාර්යයන් සහ නිර්දේශ භාරගැනීමට වැඩි හැකියාවක් පවතින හෙයින්, සත්‍ය කොමිසම් සැමවිට ම යම් ප්‍රමාණයක මුදල් ප්‍රමාණයක් ලද යුතුය. තුන්වන පාර්ශවයන් සැමවිටම දැනගත යුතු කරුණක් වන්නේ රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන ද ගැටුමක එක් පාර්ශවයක් හා එක්වන්නට හැකි බවයි. මේ තත්ත්වයන් යටතේ ඔවුන්ට ගැටුමේ දෙපාර්ශවයේ ම සමාන ක්‍රියාවන් සඳහා සහාය දීම, සම්බන්ධතා සපයාදීම සහ ඔවුන් අතර සහයෝගීතාවය වර්ධනය කිරීම වැනි දෑට සහාය විය හැකිය.

ගැටුම් නිරාකරණ රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන, ඔවුන්ට ගැටුම්වලට මැදිහත් වනු පිණිස සමාජ අධිකරණ හෝ ඉඩම් කොමිසම්වල සාමාජිකයින් පුහුණු කිරීමට සහ සහ විඳවන-වරදකරු මැදිහත්වීම සඳහා අවස්ථා සපයා දිය හැකි බව පෙන්වා දී තිබේ. තාවකාලික යුක්තිය පසිඳලන ආයතනවලට කාර්යක්ෂමව ක්‍රියා කළ හැකි වන්නේ සිවිල් සමාජය විසින් එය තේරුම් ගෙන සහාය දැක්වුවහොත් පමණි. තව ද විනිශ්චය සහායවල, සත්‍ය කොමිසම් හෝ ඒ හා සමාන දේශීය ආයතනවල සේවය සහ ක්‍රියාමාර්ග පිළිබඳව ජනමාධ්‍යවේදීන් දැනුවත් කිරීමට විශේෂ අවධානයක් යොමු කළ යුතුය. තුන්වන පාර්ශවයන්ට මාධ්‍ය වාර්තා සැපයීමට සහ සියලු දේශීය භාෂාවලින් තොරතුරු ලබාගත හැකිවීමට සහාය විය හැකිය.

රාජ්‍ය නොවන සංවිධාන නිරතුරුව ම ජනතාවගේ අයිතිවාසිකම් පිළිබඳ ප්‍රකාශ රැස් කිරීම හෝ ඒ පිළිබඳ දැනුවත් කිරීමේ ලා ඉතා වැදගත් වේ. ඔවුන්ට දත්ත එක්රැස් කිරීමට සහ විශ්ලේෂණය කිරීමට පරිගණක සහ දත්ත විශේෂඥයන් සැපයිය හැකිය. ඇතැම් සංවිධාන සාධාරණ නීති තත්වයන් සහතික කිරීම උදෙසා විඳවන්නන්ට මෙන්ම වරදකරුවන්ට නීති උපදේශකයින් සපයයි. අන්‍යයන්, සමූහ මිනිවලවල්වල ඇති දේහයන් හඳුනා ගැනීමට අපරාධ විනිශ්චය සහා සහ සත්‍ය කොමිසම්වල විශේෂඥයන්ගේ සහාය ලබාදීමට සහාය වේ. විදේශීය රාජ්‍ය නියෝජිත ආයතන, අතීත මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම් පිළිබඳව විමර්ශනය කිරීමට සහාය වීමට රහස් පරීක්ෂකයින්, විමර්ශකයින් අපරාධ විද්‍යාඥයින් සහ රජයේ අධිනීතිඥවරුන් සැපයීමට කටයුතු කර ඇත. විදේශීය විශේෂඥයින් තේරීම කළ යුත්තේ දේශීය ආයතනවලින් වන අතර සැමවිට ම දේශීය ආයතනයන්හි ස්වාධීනත්වය පවත්වාගෙන යන්නේද යන්න සහ අවශ්‍ය දැනුම කාර්යක්ෂමව ආරෝපණය වේද යන්න සහතිකවීම සඳහා දේශීය සහයන් හා සම්පව ක්‍රියා කළ යුතුය.

4 විවෘත ප්‍රශ්න හා දෘෂ්ටිකෝණ

අවි ගැටුම්වලින් පසුව සහ ප්‍රජාතන්ත්‍රයට නැඹුරු වෙමින් පවතින අවස්ථාවේ යුක්තිය ගැන මෑත අවුරුදුවල උනන්දුවක් ඇත. එහෙත් බොහෝ ගැටලු විවෘතව පවතී. පශ්චාද් ගැටුම් සමාජවල ඇති සමහර ගැටලු අත්දැකීම හා දැනුම වැඩිවීමත් සමඟ නිරාකරණය කරගත හැකි වුවත්, සමහර විසඳිය නොහැකි උභයෝකෝටික ඵලෙසින්ම පවතිනු ඇත.

4.1 විසඳුම් සහති ගැටලු

සත්‍ය කොමිසම් ක්‍රියාවලින් ඉහළ මට්ටමින් තබා ගැනීම තහවුරු කරනු සඳහා පවතින ජාත්‍යන්තර මාර්ගෝපදේශ තවදුරටත් සියුම් කළ යුතුය. සාමකාමී සමථය සහතික කරනු පිණිස සංක්‍රාන්තික සමාජ විසින් තව දුරටත් නීත්‍යානුකූලව ක්ෂමාව දිය යුතු ද යන ප්‍රශ්නය අන්තර්ජාතික අපරාධ නීතියේ මෑත ඇති වූ වර්ධනය මඟින් මතු කොට ඇත. දඬුවම් නොලබා වරදකරුවන් බේරියාම පවතින තාක් කල් මේ ප්‍රශ්නය නැඟීමට කල් වැඩියැයි සැලකිය හැකිය. එසේ වුවද, ජාත්‍යන්තර නීතිය යටතේ බරපතල මානව හිමිකම් උල්ලංඝන විමර්ශනය සඳහා නිර්ණායක වර්ධනය කිරීමට නියත ප්‍රයත්න දැරිය යුතුය. මානව හිමිකම් කොමිසම් සභාවේ උප කොමිසමක් මඟින් සම්පාදිත දඬුවම්

නොලබා බේරීමට එරෙහි එක්සත් ජාතීන්ගේ මූලධර්ම අතිරේක වශයෙන් පිළිගෙන ඒවාට නිල මට්ටමේලා එක්සත් ජාතීන්ගේ මහා සංගමය මඟින් ප්‍රඥප්තියක් ලෙස පිළිගත යුතුය.

මෙතෙක් අධ්‍යයන විවෘත බොහෝ විට රාශිගත වූයේ අපරාධ නඩු පැවරීමේ සහ සත්‍ය කොමිසම්වල ශක්තිය සහ දුර්වලතා මතය. මේවා විකල්ප ලෙස ඉදිරිපත් කිරීම වෙනුවට විවිධ ප්‍රවේශයන් ප්‍රබල ලෙස ඒකාබද්ධ කොට සම්බන්ධ කර වැඩිදුර සාකච්ඡා කිරීමට අවශ්‍ය වේ. ජාත්‍යන්තර අපරාධ නීතියෙන් පැහැනගින නෛතික අංග පිළිබඳ ප්‍රකාශවල හිඟයක් නැත. කෙසේ නමුත් අවාසනාවකට මෙන් ජාත්‍යන්තර මෙන් ම දේශීය අපරාධ විනිශ්චය සභා, සත්‍ය කොමිසම් සහ ඉඩම් කොමිසම් මුහුණපාන ප්‍රායෝගික ප්‍රශ්නවලට මෙතෙක් ලැබී ඇත්තේ ඉතා අඩු අවධානයකි. තව ද ක්‍රියාකාරීන් සාම්ප්‍රදායික අධිකරණ සහ නිල යුක්තිය පසිඳලීමේ පද්ධතිය තුළ ඇති විකල්ප, අර්බුද නිරාකරණ ප්‍රවේශයන් ඒකාබද්ධ කිරීමේ ලා වැඩි අත්දැකීම් ප්‍රමාණයක් ලබාගත යුතු අතර, මානව හිමිකම් තත්ත්වයන්ට බද්ධවීම සහතික විය හැකිවන පරිදි එවන් ආයතනවල කාර්යක්ෂම අධීක්ෂණ ක්‍රම රාජ්‍ය ව්‍යුහය විසින් ඇති කළ යුතුය.

ජාත්‍යන්තර අපරාධ විනිශ්චය සභාවල අයිතිවාසිකම් සඳහා දැනට පවතින බලවත් උනන්දුව යුද්ධයෙන් විනාශ වූ සමාජවල නිදහස් දේශීය යුක්ති පසිඳලීමේ පද්ධතියෙන් මහජන උනන්දුව සහ මූල්‍යාධාර සැපයීම පහසුවෙන් වෙනත් දිසාවකට යොමු විය හැකිය. මානව හිමිකම් තත්ත්වයන් තුළ දඬුවම් විනිර්මුක්තියට එරෙහිව නොයන ව්‍යාපාරය ලබා ඇති ප්‍රසිද්ධියෙන් වත්මන් මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීමට ලැබෙනුයේ අඩු අවධානයක් යන්න අදහස් විය හැකිය. දඬුවම් විනිර්මුක්තියට එරෙහිව සටන් කිරීම හෝ අතීත මානව හිමිකම් උල්ලංඝනය කිරීම් වාර්තා කිරීම, අනාගත අපවාරයන් වැලැක්වීමේලා වැදගත් වුවත් ඉන් අනෙකුත් ක්‍රියාකාරකම් සඳහා මූල්‍ය පහසුකම් අඩු කිරීමට එය හේතු නොවිය යුතුය.

4.2 අභියෝගාත්මක උපකෝට්ඨිකයන්

මහා පරිමාණ දෘමරික ක්‍රියා අත්විඳි, යුද්ධයෙන් විනාශ වූ රටවල් හෝ සමාජයන්ට සාමාන්‍යයෙන් අතීතයේ සිදුවූ සියලු ම අසාධාරණකම් සමග ප්‍රමාණවත් ලෙස කටයුතු කිරීමට අසීරුවනු ඇත. නිරතුරුවම අවි ගැටුමකින් හෝ රාජ්‍ය මර්දනය හේතුවෙන් සිදු වූ ශාරීරික හා මානසික හානි කිසිසේත් යථා තත්ත්වයට පත් කළ නො හැකිය. සාධාරණත්වය ඉටු කිරීම පුළුල් වශයෙන් සිදු නොකළ හැකි හෙයින් යුක්තිය පසිඳලීම සැමවිටම සීමාසහිත ව පවතී. සැමවිට ම විවෘත අරගලයක් අවසානයේ මතුවන දේශපාලන බල ව්‍යුහ, ඇතැම් දෘමරික ක්‍රියාවලට වගකිව යුතු පුද්ගලයන් උසස් තනතුරු හොබවනනාක් හෝ සමාජයේ විශාල කොටසකගේ සහාය ලබයි නම් ඔවුන් වගකිව යුතු අපරාධ පිළිබඳ විමර්ශනය කිරීම වැළැක්වීමට උත්සාහ කරනු ඇත. මෙම තත්ත්වය යටතේ ගැටුම් ව්‍යාවර්තනය සඳහා අවශ්‍ය වන ස්වාධීන දේශීය අධිකරණ ආයතන ගොඩනැංවීම ඉති අසීරු වනු ඇත. සාමාන්‍යයෙන් යුද්ධයක් තුළ සිටින රටකට ආවේණික ලක්ෂණ වූ මූල්‍ය සම්පත් සහ පුහුණු ශ්‍රමිකයින් හිඟකම මෙන් ම ස්වාධීන අධිකරණ පද්ධතියක් මත පදනම් නොවූ නෛතික සංස්කෘතිකයක් පැවැතීම වැනි මූලික ව්‍යුහාත්මක නිරෝධනාවන් වෙනස් කිරීම ද තුන්වන පාර්ශවයකට හැකියාවක් නැත.

ක්‍රියාකාරීන් දැනගත යුතු තවත් කරුණක් වන්නේ ගැටුම්වලින් විනාශ වූ සමාජවලට සහාය වීමට නෛතික ආයතනවලට ඇති හැකියාව සීමාසහිත බවයි. දකුණු ආසියානු සත්‍ය සහ සමගි සන්ධාන කොමිසම වැනි ආයතන, සාධාරණත්වය යළි ස්ථාපිත කිරීමේලා මනා නිදසුන්ය. එලදායි යුක්තිය, පසිඳීමට වඩා උසස් ලෙස සැමවිට ම විග්‍රහ කරනු ලබයි. නමුත් මෙම ආයතනවලට ඇත්ත වශයෙන් ම සපුරාලිය හැකි දේට වඩා වැඩියෙන් අපේක්ෂා කිරීමේ අවදානමක් ද පවතී. ඇතැම් උපකල්පිත සත්‍ය කොමිසම් සාමාන්‍යයෙන් එය පවතින යථාර්ථ ස්වභාවයට වඩා වෙනස් ලෙස දක්වයි. අතීත දාමරික ක්‍රියා පිළිබඳ කතා කිරීමේ දී උදාහරණ වශයෙන් මනෝ ව්‍යාධිය සුවපත්වීම හෝ ජන කොටස් තුළ හෝ සමස්ත ජාතිය තුළ සමාදානය ඇතිවීම ස්වයංක්‍රීයව සිදු නොවේ.

තාවකාලික යුක්තිය පසිඳීමේ කාර්යක්ෂම ආයතන ඔවුන්ගේ සොයා ගැනීම් සහ විනිශ්චයන් ප්‍රසිද්ධ කළ සැණින් අතීතය පිළිබඳ පරිච්ඡේදය වසා දැමිය හැකියැයි සිතීම මිථ්‍යාවකි. වඩා සත්‍ය වනුයේ නඩු විභාග හෝ සත්‍ය කොමිසම් දිගුකාලීන සමගි සන්ධාන ක්‍රියාවලිය ආරම්භක අවස්ථාව ලෙස සැලකීමයි. එසේම අතීත අසාධාරණ පිළිබඳව ප්‍රසිද්ධ විවාදයකට ධෛර්යමත් කිරීම මිස මැඩ පැවැත්වීම නොවේ. නෛතික ආයතනවලට ප්‍රවණව ගැටුම් බේරුම් කළ සමථයක් බවට පත් කිරීමේ හැකියාවන් පවතින හෙයින් අවි ගැටුමකින් අනතුරුව ඒවාට වැදගත් කාර්යයක් තිබේ. තුන්වන පාර්ශවයන්ට මෙම ආයතන පිහිටුවීම හෝ අතීත අසාධාරණකම්වලට වන්දි ගෙවීමට හෝ ඒවා වාර්තා කිරීමට ක්‍රියා කිරීමට ඒවාට සහාය විය හැකිය. අතීත ගැටුම් මාර්ග හරහා සමාජ සම්බන්ධයන් යළි ස්ථාපිත කිරීමට දේශීය මූලාරම්භයන්ට ද හැකිය. කෙසේ නමුත් බාහිර ක්‍රියාකාරීන් දැනගත යුතු කරුණක් නම් පෙර සතුරු පාර්ශවයන් ඔවුන්ට පමණක් එකිනෙකා හා සමාදාන විය හැකි බවත් එය ක්ෂණිකව හෝ පහසුවෙන් හෝ ළඟා විය නොහැකි සාමය උදෙසා වූ දිගුකාලීන ඉලක්කයක් බවත් ය.

5. ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ සහ වැඩිදුර කියවීම් සඳහා

Akhavan, Payam 1998. "Justice in The Hague, Peace in the Former Yugoslavia? A Commentary on the United Nations War Crimes Tribunal," *Human Rights Quarterly*, 20, 737-816.

Alvarez, José E. 1999. "Crimes of States/Crimes of Hate: Lessons from Rwanda," *Yale Journal of International Law*, 24, 2, 365-483.

Boed, Roman 1998. "An Evaluation of the Legality and Efficacy of Lustration as a Tool of Transitional Justice," *Columbia Journal of Transnational Law*, 37, 2, 357-402.

Boraine, Alex and Janet Levy (eds.) 1995. *The Healing of a Nation?*, Cape Town: Justice in Transition.

Carver, Richard 1993. "Zimbabwe: Drawing a Line through the Past," *Journal of African Law*, 37, 1, 69- 81.

Cassese, Antonio 1999. "The Statute of the International Criminal Court: Some Preliminary Reflections," *European Journal of International Law*, 10, 144-171.

Dassin, Joan (ed.) 1986. *Torture in Brazil: A Report by the Archdiocese of Sao Paulo*, New York: Vintage Books.

Hayner, Priscilla B. 1994. "15 Truth Commissions – 1974 to 1994: A Comparative Study," *Human Rights Quarterly*, 16, 4, 597-655.

Hayner, Priscilla B. 1996. "International Guidelines for the Creation and Operation of Truth Commissions: A Preliminary Proposal," *Law and Contemporary Problems*, 59, 4, 173-80.

Joinet, Louis 1997. "Set of principles for the protection and promotion of human rights through action to combat impunity," in UN Commission on Human Rights, op. cit.

Kritz, Neil J. (ed.) 1995. *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes*, 3 Volumes, Washington, DC: United States Institute for Peace Press.

Méndez, Juan E. 1997. "Accountability for Past Abuses," *Human Rights Quarterly*, 19, 255-82.

Minow, Martha 1998. *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History after Genocide and Mass Violence*, Boston: Beacon Press.

Morris, Virginia and Michael P. Scharf 1995. *An Insider's Guide to the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia*, Irvington on Hudson, NY: Transnational Publishers.

Morris, Virginia and Michael P. Scharf 1997. *The International Criminal Tribunal for Rwanda*, Irvington on Hudson, NY: Transnational Publishers.

Orentlicher, Diane F. 1991. "Settling Accounts: The Duty to Prosecute Human Rights Violations of a Prior Regime," *Yale Law Journal*, 100, 8, 2537-2615.

Osiel, Mark 1997. *Mass Atrocity, Collective Memory, and the Law*, New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.

Österreichisches Studienzentrum für Friedens und Konfliktforschung u.a. 1999. *Krisenprävention: Theorie und Praxis ziviler Konfliktbearbeitung*, Chur: Rüegger.

Pankhurst, Donna 1999. "Issues of Justice and Reconciliation in Complex Political Emergencies. Conceptualising Reconciliation, Justice and Peace," *Third World Quarterly*, 20, 1, 239-256.

Randelzhofer, Albrecht and Christian Tomuschat (eds.) 1999. *State Responsibility and the Individual: Reparation in Instances of Grave Violations of Human Rights*, The Hague: Martinus Nijhoff.

REMHI 1998. *Guatemala: Nie wieder – Nunca Mas*, Aachen: Misereor/Recuperación de la Memoria Histórica.

Roht-Arriaza, Naomi (ed.) 1995. *Impunity and Human Rights in International Law and Practice*, New York: Oxford University Press.

Salazar Volkmann, Christian 1999. "Erinnern oder vergessen? Auswirkungen der Menschenrechtsberichte in Guatemala," *Der Überblick*, 35, 3, 56-61.

Scharf, Michael P. 1997. "The Case for a Permanent International Truth Commission," *Duke Journal of Comparative and International Law*, 7, 2, 375-410.

UN Commission on Human Rights, 1997a. *Question of the impunity of perpetrators of human-rights violations (civil and political): Revised final report prepared by Mr. Joinet pursuant to Sub-Commission decision 1996/119*, New York, NY: UN Commission on Human Rights, E/CN.4/Sub.2/1997/20/ Rev.1, 2 October 1997.

UN Commission on Human Rights 1997b. *Views and comments received from States on the note and revised draft basic principles and guidelines on the right to reparation for victims of [gross] violations of human rights and international humanitarian law*, New York, NY: UN Commission on Human Rights; E/CN.4/1998/34; 22 December 1977.

Weilenmann, Markus 1999. "Konfliktregelungsverfahren am Kreuzpunkt zwischen Mediation und Recht: Plädoyer für einen gesellschaftlich integrativen Ansatz der Konfliktbearbeitung," in Österreichisches Studienzentrum für Friedens und Konfliktforschung u.a., op. cit.

Internet sources:

Bibliographic information/Discussion Groups, <http://www.reconciliation.org.za>

International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, <http://www.un.org/icty>

International Criminal Tribunal for Rwanda, <http://www.ictt.org>

International Criminal Court (ICC), <http://www.un.org/law/icc>

International NGO Coalition on the ICC, <http://www.igc.org/icc>

South African Truth and Reconciliation Commission, <http://www.truth.org.za>

United Nations Human Rights Home Page, <http://www.unhchr.ch>

United States Institute for Peace/Internet Library, <http://www.usip.org/library/truth.html>

Victim Organisations/Support for Victims

International Rehabilitation Council for Torture Victims, <http://www.irct.org>
Redress – Seeking Reparation for Torture Victims, <http://www.redress.org>
Project Disappeared/FEDEFAM, <http://www.desaparecidos.org>
Derechos Human Rights/Equipo Nizkor Impunity, <http://www.derechos.org>
Avocats Sans Frontières (Legal Representation), <http://www.asf.be>
Hirondelle Foundation (Media Work/Rwanda Tribunal), <http://www.hirondelle.org>
International Commission of Jurists, <http://www.icj.org>
HURIDOCS – Computer and Database support <http://homepage.iprolink.ch/~huridocs>
Physicians for Human Rights (forensic anthropology), <http://www.phrusa.org>
Argentine Forensic Team, <http://www.eaaf.org.ar>

ගැටුම් ව්‍යවර්තනය සහ සාධාරණ සාමයක් කරා

කෙවින් ක්ලෙමන්ට්ස් (Kevin Clements)

1. හැඳින්වීම	564
2. ස්ථාවර සාමය	565
දේශපාලනිකභාවයේ කේන්ද්‍රීයත්වය සහ ආධිපත්‍යය	566
සැබෑ දේශපාලනය පිළිබඳ තත්ව පරික්‍ෂාව	567
ප්‍රවණත්වයේ දේශපාලනික මූලාශ්‍ර	568
දේශපාලනය සාපරාධීකරණය (සාපරාධීවීම)	569
කලාපීය දේශපාලන බලපෑම්	572
ආර්ථිකමය උන්නතිකාමී බව පෙළඹවීමක් ලෙස	573
3. ව්‍යවර්තනය වෙමින් පවතින ප්‍රවණත්ව ගැටුම් තුළ සාමය	
ගොඩනගන්නන්ගේ භූමිකාව සහ සාධාරණ සාම ප්‍රවර්ධනය	578
4. උගත් පාඩම්	585
5. ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ හා වැඩිදුර කියැවීම්	588